

# Ghassan Kanafani: Fedayin

## Innehåll

Till den sjätte studiecirkelträffen läser vi följande fyra texter, tre teoretiska och en skönlitterär:

Introduction: A Fundamentally Necessary Approach by *Khaled Barakat* (2024)  
ur *Ghassan Kanafani: Selected Political Writings* (2024)

Utdrag ur Strategy for the Liberation of Palestine (1969)  
ur *Ghassan Kanafani: Selected Political Writings* (2024)

The Armed Action Unit: In Light of Recent Developments (1969)  
ur *Ghassan Kanafani: Selected Political Writings* (2024)

Det som finns kvar åt er (1966)  
ur *Tillbaka till Haifa och berättelser från Palestina* (2025)

I den sista texten, *Det som finns kvar åt er*, är ett urval markerat mellan ↓ och ↑ (sida 22-43). Urvalet kommer vara i fokus för träffen och diskussionerna men givetvis går det bra att läsa och lyfta hela texten! Alla fyra texterna ingår i detta dokument.

## Introduction: A Fundamentally Necessary Approach by *Khaled Barakat* (2024)

The Strategy for the Liberation of Palestine is both a historical document and a living political programme for the Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP). Issued in 1969 at the time of the Front's second congress, this document lays out the fundamental understandings and analysis of the PFLP in relation to the colonisation of Palestine, the forces of the revolution and the forces arrayed against the Palestinian people. In addition, the second section of the Strategy puts forward the organisational vision and programme of the Front. In Arabic, this document is known as the Political and Organisational Strategy; however, its English title, the Strategy for the Liberation of Palestine, lays out clearly what this document presents — a vision, analysis and understanding to guide the tasks of the Palestinian national liberation movement in working for freedom, return and liberation.

Since the original publication of this document, a great many historical developments and changes have taken place. The document contains references to a global socialist camp and the Soviet Union, which no longer reflect our current reality. Many other changes have also taken place, including some which firmly underline the analysis presented in this publication. The process of negotiations and political settlement that began with Madrid (1991) and Oslo (1993) and led to the establishment of the Palestinian Authority (PA) to represent certain sectors of the Palestinian capitalist class while undermining the Palestinian national liberation movement - including engaging in "security" coordination with the Israeli occupation against the Palestinian resistance, was a dagger in the back of the Palestinian revolution.

The development of the PA and its role well reflects the analysis originally presented here in "The Palestinian Bourgeoisie". The entire path of Oslo and the role of the PA have served to create an institutional framework for Palestinian capital as a subcontractor for Israeli occupation, while diverting the Palestinian cause from a path of resistance and revolution to a futile road of negotiations.

Today, PFLP continues to uphold the position represented in this document and by leaders such as Abu Ali Mustafa, slain on 27 August 2001 by an Israeli-fired, US-made missile in the window of his office in Ramallah: "Liberation, not Negotiations!"

This document also reflects the Front's close relationship at the time of its founding with anti-colonial and revolutionary movements around the world. The document takes inspiration from the writings of Mao Tse Tung, the experience of the Chinese Revolution and, contemporaneously, the struggle of the Vietnamese people for liberation, unity and socialism. The close relationship reflected here with other revolutionary and national liberation movements has continued to be a strong reality in principle and in practice throughout the history of the PFLP — from the period of the 1970s and 1980s, when fighters in African, Asian, Arab and Latin American liberation movements all joined the

ranks of the Front but also trained for their own struggles in the Palestinian camps in Lebanon — to today's ongoing joint struggles against our mutual enemies, in confrontation with imperialism, Zionism and capitalism. In addition, the analysis of Arab reactionary regimes has remained exceptionally valid to the present day. While the roles of specific regimes have shifted note, for example, the role of the Camp David Accords in shifting Egypt towards normalisation and reaction — the analysis presented in this document continues to guide the Front's relationship with powers like Saudi Arabia, deeply enmeshed with US imperialism and playing a destructive role in Palestine and throughout the region.

The re-publication of this document in English today makes it clear that, despite the significant events that followed its publication including "Black September" and the attack of the Jordanian regime that drove the Palestinian revolution from Jordan, the Lebanese Civil War and the Zionist invasion and occupation of Lebanon that pushed the central location of the Palestinian revolution from the refugee camps of Lebanon, to the Intifadas and the devastation of the Oslo "peace process" — the fundamental analysis presented here remains the guiding political framework of a leftist, revolutionary approach to the liberation of Palestine; it is an approach that is fundamentally necessary to achieving victory and liberation in Palestine.

Since the release of the Strategy, the PFLP position has been further developed and elaborated in response to the movement of history and the developing Palestinian, Arab and international situation. The Front's congresses and conventions have produced political documents that highlight the position of the Front, both as a political organisation and as an active revolutionary movement deeply engaged in the Palestinian resistance struggle inside occupied Palestine, in the refugee camps of the Arab world and everywhere in the world where Palestinians and their comrades struggle for justice and liberation. One of the most important arenas of struggle for the Front has been Israeli jails, where thousands of comrades developed a revolutionary school of resistance and steadfastness in the face of torture and inter-rogation, a trend that is represented today by Ahmad Sa'adat, the imprisoned General Secretary of the PFLP, and hundreds of imprisoned comrades held with him and with fellow Palestinian revolutionaries behind the bars of the occupier's jails.

Ghassan Kanafani, one of the founders and leaders of the Front, a shaper of its political vision, a revolutionary strategist and a creative thinker, artist and writer, participated in the creation of this document alongside his comrades in the leadership of the Front, including George Habash and the Iraqi revolutionary Basil al-Kubeisi, murdered by Zionist agents in London in 1973. For his role in the culture and practice of resistance, Kanafani was assassinated a year prior, along with his niece Lamis. However, his words from that time remain just as compelling today, and the occasion of the English re-publication of this document once again recalls their correctness and urgency: "The Palestinian cause is not a cause for Palestinians only, but a cause for every revolutionary, wherever they are, as a cause of the exploited and oppressed masses in our era."

## Utdrag ur Strategy for the Liberation of Palestine (1969)

### Forces of the Revolution

Who are our friends - the forces of revolution?

...It is essential to define the forces of revolution on the Palestin-ian level from a class angle. To say that the Palestinian people with all their classes are in the same revolutionary position with regard to Israel and that all classes of the Palestinian people have the same revolutionary capacity because they find themselves without a territory and live outside their country would be unrealistic and unscientific. Such a statement would be correct had the entire Palestinian people been experiencing the same material living conditions. As it is, the Palestinian people do not all live under these same conditions but rather under different living conditions, a fact that we cannot scientifically ignore. Therefore, it is necessary to stop at these different conditions and the different positions to which they give rise.

It is true that large numbers of the Palestinian people were driven outside their country in 1948 and found themselves in almost identical conditions of homelessness. It is also true that the remainder of the Palestinian people who stayed on were at all times threatened with the same fate. However, during the last 20 years, the Palestinian people have settled down into certain well-marked class conditions so that it would be wrong to say that the entire Palestinian people are without a territory, or that they are entirely revolutionary. In the course of the last 20 years, certain well-defined class interests have arisen and have become the basis for defining positions. The bourgeoisie has come to have its own interests and is consequently concerned with stability and the continuation of its preferential class conditions...

We live in an underdeveloped non-industrial community, but all the same, the masses of our people do not have the same living conditions. Thus, in Amman, to state only one example, there are people living in [wealthy] Jebel Luwaibdeh, others in [working class] Jebel Nazif, and still others in camps. All these people cannot have the same attitude towards the revolution.

As for the contention that we are now passing through a stage of national liberation and not of socialist revolution, this relates to the subject of which classes are engaged in the struggle, which of them are with and which are against the revolution at each of its stages, but it does not eliminate the class question or the question of class struggle.

National liberation battles are also class battles.<sup>1</sup> They are battles between colonialism and the feudal and capitalist class whose interests are linked with those of the colonialist on the one hand, and the other classes of the people representing the greater part of the nation on the other. If by saying that national liberation battles are national battles it is intended to mean that they are battles waged by the overwhelming majority of the nation's masses, then this statement is true, but if it is intended to mean that these battles are different from the class struggle between the exploiters and the exploited, then the statement would be untrue.

It is also from this angle that we must consider the statement that the Zionist Israeli peril threatens the entire Palestinian and Arab existence, and that this struggle is one between the Zionist axis and the Arab axis. If this statement is intended to mean that the Zionist peril threatens the overwhelming majority of the Palestinian and Arab masses, then it is true and certain, but if it is intended to deny the meeting of interests between Israel and Arab reactionaries (in spite of their numerical inferiority to the masses of the people) or to deny the difference in the revolutionary roles of the other classes, considering the revolutionary role of the petit bourgeoisie living in urban areas to be on the same level as that of the rural or camp population, then this is untrue.

To sum up, our class view of the forces of the Palestinian revolution must take into account the special nature of the class situation in underdeveloped communities and the fact that our battle is one of national liberation, as well as the special nature of the Zionist peril. This, however, means that we must adopt a scientific definition of the revolutionary classes and their roles in light of these special features, and should not at all lead to the dismissal of the class view in the definition of the forces of revolution.

Rightist thought is trying to dismiss the class view in the definition of the forces of revolution to enable the bourgeoisie to infiltrate into positions of leadership and obstruct the revolution at the limits imposed by its interests... The material of the Palestinian revolution, its mainstay and its basic forces are the workers and peasants. These classes form the majority of the Palestinian people and physically fill all camps, villages and poor urban districts. Here lie the forces of revolution... the forces of change. Here we find real preparation for long years of fighting. Here are the particular daily living conditions that drive people on to fight and die because the difference between death and life under such conditions is not much.

---

<sup>1</sup> This line of argument would be developed contemporaneously by Lebanese Marxist Mahdi Amel, whose work made him an ally of the PFLP. Reflecting in 1968 on the Algerian experience, Amel wrote:

The struggle for national liberation is the sole historical form that distinguishes class struggle in the colonial [structural] formation. Whoever misses this essential point in the movement of our modern history and attempts to substitute class struggle with "nationalist struggle" or reduce the national struggle to a purely economic struggle loses the ability to understand our historical reality and thus also [the ability] to control its transformation.

It is by starting from this objectivity that we are able to define the distinguishing mark between our people's unsuccessful struggle during the past 50 years and this new stage of our struggle, to draw a line of demarcation between clarity and vagueness, and to determine the great difference between a revolutionary march ending in victory and a hesitant, unsteady march ending in failure...

### **The Palestinian Petit Bourgeoisie**

The petit bourgeoisie comprises the craftsmen, the educated groups such as students, teachers, junior employees, small shopkeepers, lawyers, engineers and medical men... It is possible for us to say in general that, during the stage of democratic national liberation, this class may be an ally to the force of the revolution and to its basic material represented by the workers and peasants, but alliance with this class must be so alert as to prevent it from infiltrating into the position of command because that would expose the revolution to vacillation and deviation or slackness...

The Palestinian petit bourgeoisie has raised the banner of armed struggle and is leading it today, and the fact that it is not in power makes it more revolutionary than the Arab petit bourgeoisie that is determined to preserve its interests and remain in power by avoiding the long and conclusive struggle with the opposing camp... The workers' radical and conclusive thought and strategy alone are capable of confronting the enemy camp; and it is the efficient leadership of the workers that is able, through its scientific tactics, to lead the petit bourgeois class along with it in this struggle — without this class being in the position of leadership and without allowing it to dilute revolutionary thought, strategy and programmes through its vacillating and inconclusive thought and strategy...

### **The Palestinian Bourgeoisie**

The Palestinian bourgeoisie is essentially a business and banking bourgeoisie whose interests are interconnected among its members and are linked with the business and banking interests of imperialism. The wealth of this class is derived from brokerage transactions in foreign goods, insurance operations and banking business. Therefore, in the strategic field, this class is against the revolution that aims to put an end to the existence of imperialism and its interests in our homeland, which would mean the destruction of its sources of wealth. Since our battle against Israel is at the same time a battle against imperialism, this class will stand by its own interests, that is, with imperialism against the revolution...

On what scientific basis can it be said that all classes of the Palestinian people are among the forces of the revolution? Our revolution today is an armed one. Are all classes of the Palestinian people among the forces of this armed revolution?

After 5 June 1967, the young men of the camps and villages took up arms, hid in the mountains and fortified themselves in the cities.<sup>2</sup> They directed their bullets against Israel and faced Israeli bullets with their bodies. At exactly the same time, the traditional bourgeois leaderships were receiving [Eliyahu] Sassoon, [Moshe] Dayan and other Israeli leaders to discuss with them the Palestinian set-up that Israel had planned for the purpose of liquidating the Palestine question, thus achieving political triumph after having attained military victory. These attempts would have been successful had they not been foiled by the escalation of commando action. During that period, the young men of the camps were giving death to, and receiving death from Israel, while the merchants on the West Bank were seeking to link their interests anew with the enemy state.

In view of all this, is it permissible for us to hear such slogans as "We are all commandos", or "The Palestinian people with all its classes are taking part in the armed struggle", or "No rich and no poor so long as we remain homeless", without evaluating and criticising them and preventing their spread?

The revolution is science and scientific thought looks for tangible facts. We will not be misled by deceptive mottoes and slogans which are at variance with the facts, and which are launched by certain class forces in defence of their interests. The Palestinian bourgeoisie that now lives in Palestine under Zionist occupation is not among the forces of the revolution, although it has not manifestly associated itself with Israel and will in reality remain the class force through which the enemies will always try to defeat the revolution and stop it in the middle of the road...

### **Organisation and Mobilisation of Palestinian Revolutionary Forces**

Political organisation armed with the theory of scientific socialism is the highest form for the organisation and mobilisation of the working-class forces on the greatest scale. This is a fact that has been made perfectly clear by all revolutionary experiences in this century. The experiences of China, Vietnam and Cuba, as well as the experience of the October Revolution, all point to and confirm this fact. By clarifying and scientifically explaining the state of misery suffered by the working class, by revealing the process of exploitation of this class by imperialism and capitalism, by indicating the nature of the major conflict in which the communities of the present age are living on international and local levels, by explaining the motion of history and its trend, by defining the role of the working class and the importance of this role and by indicating the weapons possessed by this class, scientific socialist theory renders the working-class conscious of its existence, conditions and future, thus permitting the mobilisation of the forces of this class on the greatest scale...

The foregoing clearly indicates the basic lines of our position regarding the subject of relations among the Palestinian forces. These lines enable us to define our position with regard to all subjects and problems arising on this level and serve to clarify our position

---

<sup>2</sup> It was also true that Palestinian *fida'iyyin* had launched guerrilla operations into occupied territory prior to June 1967, but this confrontation escalated with the Egyptian-Syrian defeat.

with regard to the existing picture of the Palestinian field and the direction in which we must exercise our efforts to establish objective relations among the forces and organisations of the Palestinian revolution.

1. We regard Palestinian national unity as a basic factor for the mobilisation of all forces of the revolution to confront the enemy camp, and on this basis, we must take an effective position to achieve it.
2. The form of national unity is the rise of a front in which all classes of the revolution — workers, peasants and petit bourgeoisie — will be represented.
3. We must take action to mobilise the workers and peasants in one single revolutionary political organisation armed with scientific socialist theory. On this basis, we must effectively endeavour to unite all Palestinian leftist organisations that, through contact and experience, can be persuaded to adopt this analysis.
4. The petit bourgeoisie will not join this form of organisation, which adheres to scientific socialism and strong political organisation, but will join those Palestinian organisations that content themselves with general liberation slogans, avoiding clarity in thinking and class view and leading an organisational life that does not demand of it anything beyond its capacity. In other words, this class will fill Fatah and the Palestine Liberation Organisation (PLO) in the first place.
5. On this basis, and on the basis of our view of the main conflict and the nature of the stage, as well as the necessity of achieving a national unity that will group together all the forces of the revolution to stand in the face of Israel, we must work for the establishment of a national front with Fatah and the PLO, which will provide the battle with the necessary class alliance on the one hand, and preserve that right of each to view and plan for the battle according to its class horizon on the other...

### **Forces of Revolution at the Arab Level**

The strategy of the Palestine liberation struggle requires the mobilisation and concentration of all the forces of revolution in the Arab countries in general and the Arab regions surrounding Israel in particular... The "Arab Hanoi" motto [is] a revolutionary principle creating coalescence between the Palestinian revolution and the Arab revolution and forming a firm foundation for the Palestinian and Arab national liberation movement, which would enable it to stand in the face of the enemy camp and gain superiority over it...

The armed struggle against Israel and all imperialist interests in our homeland, the expansion of the armed struggle front, which stands in the face of Arab reaction and all imperialist interests and bases in the Arab homeland, and the encirclement of Israel with the strategy of the people's liberation war from every side — from Syria, Egypt, Lebanon,

Jordan and inside the territory occupied before and after 5 June 1967 is the only path that leads to victory. It is not important that the Palestinian people should register a heroic stand through commando action: the important thing is liberation and victory... The strategy of the democratic national revolution in this age has become clear through the Vietnamese experience and before it the Cuban and Chinese experiences...

The first national regime to appear in the Arab world on the basis of [post-Second World War independence]... was the Nasser regime in Egypt, and then the picture extended to include Syria, Iraq, Algeria and South Yemen... In any historical evaluation of these regimes and what they represented in the Arab field in the 1950s and until June 1967, we must not lose sight of the major revolutionary achievements realised by these regimes, particularly the Nasser regime. This regime was able to get rid of the British occupation forces stationed in the Suez Canal Zone, wage war against all the colonialist military pacts through which colonialism tried to get back into the area under the pretext of defence pacts against the Soviet peril, and do away with the colonialist-reactionary alliance that controlled the destiny of Egypt and its masses...

It set Egypt on the road of socialist transformation and accompanied these transformations with similar ones in the field of revolutionary thought. By this, it lifted revolutionary thought from the level of general liberation, unionist and socialist slogans to the beginnings of a class view of the revolutionary forces and the beginnings of the adoption of the general socialist course in viewing and analysing the movement of progress... But these regimes continued to move within programmes and plans imposed on them by their class nature. At this point, the problem of the structure of these regimes and the problems of their plans began to emerge. In the middle 1960s, the Nasser regime began to live through this problem without being able to overcome it until the June defeat, which came to reveal clearly the problem relating to the structure of this regime and its inability within this class nature to triumph over the imperialist-reactionary-Zionist-Israeli camp...

The interests of this upper class required the maintenance of the experiment within limits that do not conflict with its interests or with its thinking and view of the battle. This class is antagonistic to colonialism and reaction but at the same time wants to keep the privileges that it enjoys. It is this state of affairs that has defined the nature of the political, economic, military and ideological pro-grammes of these regimes... Thus, the June defeat does not for us constitute a mere military defeat. It is in reality a defeat for these regimes and their programmes and their inability to effect military, economic and ideological mobilisation that is capable of resisting and triumphing over imperialism and its alliances and plans in our homeland...

When we present the Vietnamese liberation movement — which is waging a triumphant struggle against the US and Vietnamese reaction — as an example of successful liberation movements in this age, we do not at all ignore the special nature of our battle both in respect of the nature of imperialist presence, represented by Israel in our homeland, and in respect of the special nature of the land.

We always mean in fact the main strategic lines of the Vietnam War — represented by the strong political organisation that adheres to scientific socialism and mobilises the forces of the masses on the greatest scale under the leadership of the working class and the national front slogan, using the course of guerrilla warfare, the popular liberation war, the political, economic and military mobilisation resulting from all this, the protracted war, the determination to win that determination which is embodied by the poor classes of the community, the classes who cannot continue to live under the burden of the ugly and dirty exploitation exercised by imperialism and Vietnamese reactionaries. We also mean the world revolutionary alliance established by the Vietnamese liberation movement to enable it to confront imperialism, with all its weight, forces and plans.

### **Forces of Revolution on the World Level**

The Palestinian and Arab liberation movement does not move in a vacuum. It lives and fights in the midst of specific world circumstances that affect and react with it, and all this will determine our fate. The international ground on which national liberation movements move has always been, and will remain, a basic factor in determining peoples' destinies. The First World War was a war among the imperialist capitalist powers themselves, and its object was to redistribute world markets among these powers. That war was an armed explosion of the conflicts among world capitalist blocs in their race for the exploitation and plunder of peoples' wealth and for monopolising their markets. That war was not a revolutionary war waged by the working class in the progressive countries and by the enslaved peoples against the exploiting capitalists. The same applies to some degree to the Second World War. Consequently, conflicts among the colonialist capitalist powers were the principal manifestation on the world stage...

In its liberation march to recover its land and freedom, the Palestinian people today face a unified imperialist camp with its technological superiority, its skill in fighting and neutralising revolutions, its ability to take over behind other forces, its readiness for direct confrontation whenever it feels that the forces behind which it takes cover are no longer capable of striking at peoples' movements, and its endeavours to isolate national movements from the world revolutionary camp and neutralise the Soviet Union's efforts through the threat of nuclear war...

Our first friends are the enslaved peoples who are suffering from imperialism and the imperialist exploitation of their efforts and wealth, or who are living in the same danger represented by the USA today in attempting to impose its influence on rising peoples.

The peoples of Africa, Asia and Latin America are daily suffering a life of wretchedness, poverty, ignorance and backwardness, which is the result of colonialism and imperialism in their lives. The major conflict experienced by the world of today is the conflict between exploiting world imperialism on the one hand, and these peoples and the socialist camp on the other. The alliance of the Palestinian and Arab national liberation movement with the liberation movement in Vietnam, the revolutionary situation in Cuba and the Democratic

People's Republic of Korea, and the national liberation movements in Asia, Africa and Latin America is the only way to create a camp that is capable of facing and triumphing over the imperialist camp.

The Palestinian and Arab liberation movement in alliance with national liberation movements in all undeveloped and poor countries will, in facing world imperialism led by the USA, find a strong ally to back its forces and augment its power of resistance. This ally is the People's Republic of China, which in reality is still facing the same US peril that is attempting to encircle and isolate it and impede its growth.<sup>3</sup>

The great People's Republic of China, which is still experiencing the effects of underdevelopment caused by colonialism and imperialism, and which is still facing the same peril and the same contradictions, adopts this analysis of the basic international contradiction that governs the march of history at this stage, and consequently adopts the same revolutionary strategy of liberation followed by these peoples in facing colonialism. This strategic congruence creates the concrete ground for a revolutionary alliance that will place us in a better position to face and triumph over the enemy. The People's Republic of China adopts the Palestinian Arab view in its analysis of Israel as an imperialist base that must be destroyed...

Imperialism and reactionary forces are today attempting to create a breach in the relations between the Palestinian and Arab national liberation movement and the Soviet Union and the powers of the socialist camp, and it is our duty through our vigilance to prevent imperialism from achieving this aim. Throughout the past period, the Soviet Union has been a major supporter of the Arab masses in their fight against imperialism and all its projects and plans for our homeland...

Along with this series of basic revolutionary alliances, we must also, through our fighting and political efforts and through the clear nature of our struggle as one of national liberation, draw to our side all liberation forces in Europe, America and every part of the world. With such strategy on the international level, we can encircle Israel, Zionism and imperialism and mobilise revolutionary forces on the world level to stand with us in the struggle.

---

<sup>3</sup> Having stated its position in open support of the liberation of Palestine at the 1955 Bandung Conference, China backed the Palestinian revolution militarily from 1966, providing armaments and training to various factions.

## The Armed Action Unit: In Light of Recent Developments (1969)

The events that have unfolded in the Arab region during the last week may not seem significant when viewed individually. However, when examined collectively and placed in relation to each other, they tell a different story:

- While Arab foreign ministers were convening a conference to determine the appropriate response to the burning of al-Aqsa Mosque, the Palestinian resistance was firing missiles into the skies of occupied Jerusalem.
- And while reactionary Arab regimes were taking advantage of the emotional response to al-Aqsa's burning to liquidate the progressive aspects of the Palestinian armed struggle<sup>1</sup>, the armed resistance was extending its confrontation with the enemy to encompass the imperialist and capitalist interests that collude with Israel.<sup>2</sup>

And while, by burning al-Aqsa mosque, the enemy revealed its racist, reactionary and fanatic essence, the responses of the Palestinian resistance reflected a continuation of its progressive objectives the refusal to turn the struggle with imperialism and its international apparatus, Israel, into a racial, religious confrontation.

And while it was evident, in official Arab meetings, that some Arab countries were shirking their responsibilities towards Palestine and using the "Arab consensus" to mask their regressive agendas, safeguard their regional interests, and pursue the narrow goal of powerless territorial sovereignty, the Arab masses in various capitals throughout the region rushed to bear Palestinian martyrs on their shoulders, revealing the interconnected fate between the Arab masses and the vanguards of the revolution, and their rejection of the logic of territorial sovereignty.

And while, last week, Israeli officials repeated their threats to Arab countries and publicly declared their desire to annex the occupied lands, armed resistance operations at home escalated to a new level, while Israeli newspapers reported that Gaza, for example, "resembles a region ruled by saboteurs".

### Dangers and Missions

This news campaign, when each news [item] is compared to another, brings new and clear features to the rising movement of armed struggle and reaffirms the revolutionary choice,

---

<sup>1</sup> It was indicative of Kanafani's comments that the regional monarchies rushed to build a committee, including ministers from Saudi Arabia, Iran, Somalia, Pakistan, Morocco and Malaysia. The overriding narrative among this group was that the attack represented a war on Islam, rather than being an act of political terror grounded in Zionist colonisation. The Jordanian UN ambassador Muhammad al-Farah saw the arson attack as primarily adding "to the fears and worries of the Muslims about their holy shrines". See Hana Hussain, "Remembering the Arson Attack on Al-Aqsa Mosque, *Middle East Monitor*, 21 August 2017.

<sup>2</sup> These capitalist interests included the British business Marks & Spencer, targeted in PFLP operations and exposed as having Zionist roots in the pages of *al-Hadaf*.

which those at the vanguard of the Palestinian people have baptised with their blood, as the choice most capable of confrontation, the most correct in combating the dangers surrounding the Arab nation and the surest in achieving victory through protracted and deepening operations.

Undoubtedly, this type of confrontation gains self-confidence and the confidence of the masses through its continuous escalation, expansion and tireless perseverance in transforming itself into a comprehensive popular war of liberation. The fact that [this movement] finds itself, sooner or later, facing increasing dangers and multi-party conspiracies constitutes daily proof that it poses a real threat to the interests and prospects of the imperialist establishment and its various affiliates in the region.

This reality raises, like never before, the utmost necessity of uniting the ranks of the fighting organisations and reaching an effective and solid formula for Palestinian national unity, which not only shields the revolution but also presents the greatest opportunity for its steady progress.

### **National Unity and its Horizon**

The dangers facing the Palestinian resistance, as evidenced by the contradictions arising in the events of the past week, highlight the immediate need for any effort towards Palestinian national unity to be based on a joint and agreed-upon understanding of the tasks of the Palestinian revolution and the pivotal issues that form the core challenges that it faces.

As such, any discussion of Palestinian national unity that ignores the meaning and essence of these tasks and challenges constitutes, at best, no more than running with eyes blindfolded into a minefield. A formula for unity that lacks a shared foundation of mutual, firm convictions will only lead to blind enthusiasm and ultimately fail to meet the responsibilities placed on the shoulders of the revolutionaries. For any common ground to be truly solid and serve as a starting point, there must be an equal agreement on a clear and specific programme of action capable of addressing the challenges and tasks posed by the current battle and its foreseeable prospects.

### **Agreement and Disagreement**

Expecting complete agreement between various *fida'i* organisations would amount to unwarranted optimism. But it is also overly pessimistic to believe that no common ground can be found that could serve as a foundation for joint action and be further developed through ongoing dialogue.

However, this common area of agreement on a clear programme of action cannot have a firm foundation unless it is reinforced by a shared understanding of the points of emerging disagreement, and by a formula of relations with regards to such occasions. It is wrong to

formulate a programme for joint agreement while neglecting these points of contention -- which may result from points of disagreement -- and [not consider] how to resolve the.

## The Map of Confrontation

All of the above means:

- That the leadership of the armed struggle is merely an executive tool for an action programme and cannot be considered a formula for national unity in and of itself.
- Any action programme suitable to be the basis for a joint agreement cannot be approved by vote as long as differences are not quantitative, but rather over political, intellectual and strategic points. The preferable route towards approving [this programme] is through an equal dialogue resulting in common principles.
- The nature of the recent dangers facing Palestinian armed action, as shown over the past week, requires that any joint agreement between the fida'i organisations be based on an objective examination of these dangers, a detailed discussion of them and the development of a clear programme of action to confront them. The response to [these dangers] should not be through uncalculated, emotional outbursts.
- In any unified programme of action, the emerging signs of contradiction between the Palestinian revolution on the one hand and the reactionary method of Arab action on the other, and between the revolution and the imperialist forces necessitates a detailed vision of the future allied with Israel of this contradiction, and the means of confronting it, now and in the future.
- The emotional reactions in the Arab world over the al-Aqsa Mosque fire, which were aimed at diverting the revolution, and the confrontation with the enemy from their progressive goals to ineffective, retrogressive bids, highlights the importance of a unified stance among revolutionary groups on the concept and nature of the revolution. This example emphasises the need for a dialogue on the ideological and political strategy of Palestinian revolutionary action, as it is essential for achieving any effective formula for Palestinian national unity.
- The sixth (meeting of the Palestinian National Council, which will convene in Cairo this week, must develop specific formulas for a detailed practical programme that could be a guide to achieving national unity or a united front.<sup>3</sup> It cannot be

---

<sup>3</sup> Held from 1-9 September 1969, the summit now included the Democratic Front for the Liberation of Palestine (DPFLP, later DFLP) and the Popular Front for the Liberation of Palestine - General Command (PFLP-GC), both of whom had split from the Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP). Though calling to "escalate and develop the armed struggle", its focus was on the development of the Palestine Liberation Army, the military wing of the PLO, rather than on organising unified action. Its statement restated rejection of UN Resolution 242 and "all solutions leading to surrender". See *International Documents on Palestine, 1969* (Beirut: Institute for Palestine Studies, 1972), 778-80.

satisfied with loose formulas that are qualified, by their indefinite nature, to gain the support of all parties.

It is only logical that a working guide of this kind cannot be achieved by voting or by shaming [tactics]. On the contrary, it can only be achieved through an equal dialogue culminating in agreed rules. It therefore becomes reasonable, within the framework of these agreed rules, to decide on daily steps, by voting or other means. However, voting -- in the absence of an action programme represents a form of exclusivity practised by the majority in the name of democracy, to force another party to deviate from the framework of its programme, which [for the organisation] consists of convictions and practices that cannot be abandoned.

### **Which of the Three Options is Being Considered?**

Whatever the outcome of the ongoing talks on the eve of the National Assembly, the current situation indicates three possibilities:

1. That all armed factions participate, through equal dialogue, in exercising legislative authority that leads to the development of an action programme that is agreed upon by all parties and expressed through appropriate means, numbers and dimensions in the executive institutions emanating from this legislative authority.
2. That one or two factions of the fighting organisations unilaterally form an "opposition" within the National Council. In this case, a dialogue will be renewed about the representative size of this or that party, and the discussion about the number of seats will be raised again. The aim will be to guarantee the opposition's ability to have their voices heard and the ability of the other party to prevent the opposition from imposing its decisions.
3. If neither of these two possibilities can be reached, one or more factions of the armed Palestinian struggle may participate in the National Council with symbolic representatives. Their presence would indicate a commitment to continuing the dialogue to reach a mutually agreed-upon formula, rather than severing ties with this dialogue.

So far, on the eve of the [Palestinian National Council] Assembly, no specific formula has been reached. However, unconfirmed news indicates that the third possibility may be the most likely.

## Det som finns kvar åt er (1966)

### KLARGÖRANDE

*De fem huvudpersonerna i den här romanen – Hamid, Maryam, Zakaria, tiden och öknen – rör sig varken längs parallella eller konträra linjer, vilket står klart redan från början. I stället rör de sig längs varsina, åtskilda linjer som ibland kommer så nära varandra att de verkar smälta samman. De kan också befinna sig så nära varandra i tid och rum att det emellanåt inte tycks finnas någon skillnad mellan tider och rum, som i själva verket är vitt åtskilda och, vid vissa tillfällen, mellan tid och rum i ett enskilt ögonblick.*

*Ofråkomligen är det svårt att orientera sig i en värld som är sammanflätad på det sättet. Men om romanen ska säga vad jag vill att den ska säga, i ett enda flöde, är den konstruktionen nödvändig. Därför har jag accepterat en beprövad metod, att märka ut passagerna där linjerna skär varandra, smälter samman eller glider isär, vilket annars sker omärkligt. Det görs genom att typsnittets form eller vikt förändras på de aktuella ställena.*

*Det ska villigt erkännas att sådana grafiska signaler påverkar övergångarna, vilka annars skulle ha skett omedvetet och utan förvarning. Det ger intrycket att det finns en bestämd ordning i en värld som saknar ordning. Tidigare erfarenheter har dock visat att den här typen av kompromisser är oundviklig.*

*Ghassan Kanafani*

\* \* \*

Han kunde nu titta rakt mot solskivan som vilade på horisontens rand, på väg att smälta bort och upplösas i havet som ett purpurfärgat eldklot. Ögonblicket därpå försvann den helt och de glödande streck den lämnat efter sig på himlen började tunnas ut inför en grå mur som steg upp, glänsande till en början men sedan förvandlad till bara en vit färgbeläggning.

Plötsligt fanns öknen där.

Han uppfattade den nu för första gången som en levande varelse, utsträckt så långt ögat nådde. Gåtfull, skrämmande och samtidigt välbekant vred den sig i det böljande ljuset, som börjat gråna och gradvis dra sig tillbaka i takt med att den svarta himlen sänkte sig.

Vidsträckt och outgrundlig befann sig öknen bortom hans känsla av kärlek eller hat. Den var aldrig helt tyst. Han upplevde den som en kolossal kropp som andades hörbart och när den omslöt honom drabbades han med ens av yrsel. Ljudlöst slöt sig himlen över honom och bakom honom krympte staden ihop till en svart prick längst bort vid horisonten.

Framför honom, så långt ögat nådde, andades öknens kropp och han kände sin egen kropp hävas och sänkas med dess bröstorg. Mitt i den svarta vägg som reste sig ovanför horisonten började luckor öppnas, en efter en, och låta bjärt strålande ljus flöda fram.

Först då insåg han att han aldrig skulle återvända. Långt bakom honom försvann Gaza i en natt som alla andra nätter. Först försvann hans skola och sedan hemmet. Den silverfärgade stranden sveptes in och doldes av mörkret. Bara gatljusen hängde kvar en liten stund, svaga och matta, innan också de slocknade ett efter ett. Han fortsatte framåt och stegen gav ifrån sig ett dovt vinande. Han var uppfylld av samma känsla som alltid kom över honom när han kastade sig i vågorna: stark och väldig, förbluffande stabil, men på samma gång gripen av en fullkomlig maktlöshet.

När han uppslukades av natten var det som om han varit inlindad i garn. Dess ena ända var knuten till hemmet i Gaza. Under sexton långa år hade garnet virats runt honom och blivit till ett nystan. Nu nystade han upp det genom att låta det rulla in i natten. »Upprepa efter mig: Jag ger dig min syster Maryam till maka – Jag ger dig min syster Maryam till maka – mot en hemgift – mot en hemgift – av tio pund – av tio pund – för senare betalning – för senare betalning.«

Blickarna hade bränt honom i ryggen där han satt framför shejken. Alla som var där visste att han inte egentligen gifte bort henne utan att hon var gravid och att hunden som skulle bli hans svåger satt intill honom och skrattade högt inombords.

För senare betalning, förstås. Brådskan berodde på fostret som sparkade i hennes mage.

Utanför rummet hade han tagit henne i armen: »Jag har bestämt mig för att lämna Gaza.« Hon log och munnen, kladdig av läppstift, såg ut som ett blodigt sår som plötsligt öppnade sig under näsan. »Vart ska du ta vägen?« sade hon och lämnade munnen öppen som om hon ville säga honom att han inte kunde göra det. »Jag ska ta mig till Jordanien genom öknen.« »Ska du överge mig?« Han skakade på huvudet. »Du var mitt allt. Nu är du vanärad och jag är bedragen ... om bara mamma vore här.«

I morgon skulle hon säga till den lilla bastarden när hon lade honom i sängen: »Om bara din mormor vore här.« Och han i sin tur skulle växa upp, gifta sig, få barn och säga till sin son: »Om bara din farmorsmor vore här.« Om ... om ... I sexton års tid hade han sagt till henne: om bara mamma vore här. När de grälade sade han: om bara mamma vore här, när de skrattade tillsammans, när han såg att hon led, när hon misslyckades med någon maträtt, när han fick sparken från jobbet, när han hittade ett nytt arbete: Om bara mamma vore här, om bara mamma vore här.

Men hans mamma hade aldrig varit där. Trots att hon inte befann sig längre bort än i Jordanien, på några timmars gångavstånd, hade ingen lyckats ta sig dit på 16 år. Men nu hade han omedvetet, samtidigt som han yttrade orden »Jag ger dig min syster Maryam till maka ...«, bestämt sig för att göra det.

Det brann i honom och han svalde en bitterhet som smakade fränt hela vägen ned i magen. Hon tog ett par steg tillbaka med samma blodiga leende på läpparna. Bakom henne skällde hunden och hon sade: »Din svåger Hamid vill lämna Gaza.« Utan att titta på Hamid

svarade denne, som om han inte kände honom, som om Hamid inte stod där: »Hamid pratar så mycket. Strunta i honom.«

»Jag undrar var det hände«, frågade sig Hamid i det ögonblicket och tittade på magen som putade lätt under klänningen. »Alldeles säkert gick han den dagen från skolan med lov från rektorn«, tänkte han. »Kanske sade han att han hade sprängande huvudvärk. Det sade han alltid: 'Jag har sprängande huvudvärk.' Sedan gick han till vårt hus när han visste att jag inte var där. Hon öppnade åt honom och han steg in. Knäppte upp knapparna i hennes blus medan hon låtsades som om ingenting hände. Men när?«

Hon vände sig om utan att säga något och började frånvarande svara på gästernas gratulationer: »Lycka till.« Ord för omkring i luften: »Gratulerar, gratulerar.« Kalla handflator sträcktes fram mot Hamid och han skakade dem medan han betraktade henne. Under två månaders tid hade han tagit sin tillflykt till en malande fantasi varje gång ilskan härjade i honom som en feber: han skulle hämta en lång kniv, rusa in till hennes säng och blotta hennes ansikte, spärra upp ögonen som en vansinnig, gripa tag i hennes hår och säga något kärnfullt, kort och koncist – ibland sade han ingenting utan stirrade bara på henne så att hon förstod allting – och hugga henne rakt i hjärtat med ett enda hugg. Därefter skulle han springa ut ur huset och leta rätt på honom. Svågern. Jag ger dig min syster Maryam till maka mot en hemgift av tio pund för senare betalning. Svågern.

Hon hade låtit sig skändas. Hon hade gett sig till honom och på en kvart hade han stulit henne ifrån honom. När barnet växte i hennes livmoder hade han Hamid i ett strypgrepp. »Du är fri att gifta bort henne till mig eller låta bli. Jag har inget att förlora.« »Men varför sade du inte att du ville ha henne?« Han hade skakat på huvudet och lett som en rutinerad försäljare: »Nu blev det så här.« Hamid ville resa sig och slå till honom, men svågern bara fortsatte le. »Du vill väl inte slå mig? Folk kommer att säga att du slog mannen som ...«

Nog!

Han var en liten man, ful som en apa, och hette Zakaria. Hamid skulle utan vidare ha kunnat ta tag runt midjan på honom med sina stora nävar och kväva honom. Men det var omöjligt eftersom hans syster Maryam lyssnade utanför dörren, med fostret som rörde sig i henne. När de sista gästerna gått hade svågern stängt dörren och kommit tillbaka som om han var herre i huset: tagit av sig skorna och sträckt ut sig i en fåtölj. Han såg ut som en fläck på fel ställe. Därefter hade han satt sig upp, knäppt händerna bakom nacken och börjat se sig omkring på allt som fanns i rummet med illvillig belåtenhet. Till sist stannade blicken på henne och han började tala med tydlig artikulation: »Jaså, han vill ge sig av. Han vill ta sig igenom öknen ... Han har inte gratulerat mig än trots att jag är hans svåger nu och dessutom äldre.« Han for upp som skjuten ur fåtöljen och började gå runt i rummet med blicken i golvet. »Han hotar oss, Maryam. Varför säger du inte till honom att vi inte bryr oss om honom?« Men Maryam förblev tyst, där hon stod stödd mot väggen som en gammal kvinna som just gift om sig. Han stannade och tittade åter på henne med minen hos en övertygande talare: »Öknen sväljer tio sådana som han på en natt«, sade han och

vände Hamid ryggen för att komma ansikte mot ansikte med Maryam. »Först måste han passera vår gräns, därefter måste han ta sig över deras båda gränser och sedan jordanska gränsen och mellan de här fyra dödsfällorna finns hundratals andra i öknen ... Är du säker på att det inte är ett dumt skämt?« Hon svarade fortfarande inte och stämningen i rummet blev tryckt och kvävande. Runt Hamids krage bildades en svetttrand och han hörde sig själv flämta. Han visste mycket väl att han skulle verka idiotisk om han sade någonting men han kunde inte låta bli. Därför reste han sig från stolen, gick mot dörren utan att tveka och i precis rätt ögonblick vände han sig om: »Jag ger mig av i morgon kväll.«

Medan han gick nedför trappan hoppades han få höra ett skrik, att Maryams röst skulle hinna ifatt honom: »Kom tillbaka Hamid!« Att hon skulle ropa på honom, säga något. Men allt han hörde var knarret från sina egna steg i trappan och innan han kommit ut på trottoaren slog dörren igen bakom honom utan ett ord. Det var tyst.

Nu sänkte sig mörkret över allt och med det kom en kall vind svepande över öknens bröst, som en döende bests flämtningar. Han visste inte längre om han var rädd. Det fanns ett hjärta i den levande kroppen som sträckte ut sig till horisontens rand och dess slag fyllde rymden. Hamid stod stilla en stund och stirrade mot himlen, en perforerad svart tältduk. Vidderna var mörka, som en avgrund. Han fällde upp rockkragen och stack händerna djupt ned i de stora fickorna. Plötsligt smälte rädslan bort. Kvar fanns bara han och varelsen, som var tillsammans med honom, under honom, inuti honom och andades med ett hörbart vinande som mäktigt svävade fram i ett hav av smyckat mörker. Ett rytande nådde honom långt bortifrån, vilket inte alls kändes oväntat. Ingenting på de här enorma vidderna kunde vara överraskande eller skrämmande. Ingenting kunde vara annat än obetydligt, avgränsat och trivialt i denna öppna, vidsträckta, allomfattande värld. I början tycktes rytandet komma från alla fyra väderstreck, men blev snart mer distinkt. På avstånd svepte en rak ljusstråle över horisonten, som om en vit stav ritade en halvcirkel, och i nästa ögonblick närmade sig två lysande ögon som guppade och gav ifrån sig ett ringformat sken. Utan varken rädsla eller tvekan kastade Hamid sig på marken och kände den darra under sig som en oskuld. Ett ljusknippe strök tyst och följsamt över sanddynerna. Han tryckte sig mot marken och kände först då hur varm och mjuk den var. Plötsligt blev rytandet kraftigare och bilen befann sig rakt framför honom. Han lät fingrarna tränga in i jordens kropp och upplevde hur dess värme steg upp i honom. Det var som om marken andades in i hans ansikte. De häftiga andetagerna svedde hans kind. Han pressade munnen och näsan mot den och det dova pulserandet intensifierades. Med ens svängde bilen och skenet från dess röda baklyktor började lösas upp i natten. Jag ger dig min syster Maryam till maka. Han tryckte åter kinden mot det varma bröstet och kände en sval bris skölja över honom. Det röda ljuset hade försvunnit helt som om en hand strukit ut det. Om bara mamma vore här ... om bara mamma vore här. Han rullade runt och förde läpparna över den varma sanden: »Jag kan inte hata dig, men kan jag älska dig? Du sväljer tio sådana som jag på en natt. Jag väljer din kärlek. Jag är tvungen att välja din kärlek. Du är det enda jag har kvar.«

Du är det enda jag har kvar ... och du verkar långt borta trots att du ligger i min säng. Du har lämnat mig ensam att räkna de kalla metalliska steg som tickar på väggen. Tick tack, tick tack, tick tack. Inifrån tråkistan mitt emot sängen. Han köpte den en gång i juli månad, bar hem den från marknaden och när han kom till dörren kunde han inte plocka upp nyckeln ur fickan. Han bar den i famnen och den var, som han sade till mig, väldigt tung. Han stod villrådig utanför dörren, började fundera och snart hade han svävat iväg i tankar och blev stående där tills jag kom. Svetten dröp om honom när han fick syn på mig, men han var inte arg. »Varför är du sen?« sade han.

»Jag är inte sen. Vad är det där?«

Han tittade på det han hade i famnen: »En väggklocka. Men den liknar en liten kista, eller hur?« Vi gick in och han fortsatte direkt till vårt sovrum. En stor spik var islagen precis mitt emot hans säng och där hängde han klockan medan jag höll i en stol åt honom. Han klev ned, backade lite och tittade nöjt på den. Men klockan gick inte. Han funderade. »Den kanske behöver dras upp?« föreslog jag. Han skakade på huvudet.

»Nej, jag tror att den inte hänger rakt. Ett pendelur fungerar inte om det hänger snett.« Han klev upp på stolen igen och började långsamt förflytta nederdelen av klockan som om han tog sikte på något. I nästa sekund började den gå. Vi tyckte båda att dess metalliska tickande lät som när en ensam vandrares käpp slår i marken. Medan jag flyttade tillbaka stolen till dess plats ställde jag frågan han väntat på: »Vad betalade du för den?«

Han gav mig ett svar jag inte väntade mig. »Jag köpte den inte. Jag stal den.«

Sedan den dagen har klockan hängt där och tickat sitt kalla tickande, som slag från en ensam käpp, utan uppehåll. Tick tack. Tick, Zakaria, tack. Och nu har jag bara dig kvar och klockan. Vi lät honom lämna oss utan ett enda ord. När jag hörde hans steg tvekande knarra i trappan räknade jag med att han skulle komma tillbaka. Jag kände att jag slets mellan honom, som var allt det förflutna, och dig, du som är vad som finns kvar av min framtid. Men jag rörde mig inte och inte du heller. Och han kom inte tillbaka. Så gick du fram, slog igen dörren och stängde om allting. Därefter fortsatte du in i det andra rummet och när jag följde efter dig försäkrade du att han skulle komma tillbaka, att han var för ung för att trotsa öknen ensam. Att han själv skulle inse hur vansinnig planen var och att han låtit saken växa honom över huvudet.

Om bara mamma vore här. Då skulle han ha kunnat ta sin tillflykt till henne, och jag också. Vi skulle ha kunnat prata om saken. Vi skulle inte ha utplånat honom från det här huset genom att låta dörren slå igen bakom honom.

**Pojken i bageriet gav mig det första och enda meddelandet: »Jag ger mig av i solnedgången. Jag skriver till dig från Jordanien – om jag kommer fram.« Sedan följde en liten underskrift: »Hamid.« Skriven snyggt och prydligt, som han brukade skriva den på baksidan av sina cigarettpaket när han gick hemifrån av en eller annan anledning. »Snart tillbaka – Hamid.« Han brukade lämna paketet stött mot radion eftersom han visste att jag slog på den så fort jag kom hem. Men vi svek honom, Zakaria. Vi svek honom. Låt oss erkänna det. Nu är han långt borta. Han har vandrat i minst tre timmar och jag har räknat hans steg, ett efter ett, tillsammans med det dova metalliska tickandet på väggen mitt emot mig. Kistans tickande.**

*Ett tickande fullt av liv slog mot mitt bröst utan uppehåll, men mitt bröst gav inget gensvar eftersom där bara fanns fasa. Steg för steg tog han sig fram. Mot den svarta vägg som reste sig alldeles bakom honom såg han ut som ett litet djur, fast besluten att genomföra en ändlös resa, en färd full av ilska, sorg, andnöd och kanske död, nattens enda sång i min kropp. Från det ögonblick jag kände hans första steg i min utkant hade jag vetat att han var en besynnerlig varelse. Och när jag fick se honom blev jag övertygad. Han var helt ensam, utan vapen och kanske också utan hopp. Trots det hade han, när skrällen först kom över honom, sagt att han bad om min kärlek därför att han inte kunde hata mig.*

**Du kan inte hata mig, Zakaria. Det kan du inte göra. Du är allt jag har kvar. Han, han har gått. Utplånad från det här rummet. Det enda som finns kvar av honom är de eviga metalliska tickande stegen på väggen, som en man med käpp som gått vilse. Det enda som finns kvar för mig är att räkna dem medan du sover djupt så nära att jag kan nå dig med handen ... men avlägsen som döden.**

**Du kände honom inte trots att du arbetade tillsammans med honom under en kort period i tältet som kallades lägre skola. Han kände inte dig heller. Bara jag kände er båda. Hans åsikt om dig var alltid kortfattad och en och densamma. Han uttryckte den när vi hade stött på dig på gatan för första gången: »Vad heter han?« »Zakaria.« »Hur känner du honom?« »En kollega på skolan.« »Är ni vänner?« »Absolut inte. Han är genomrutten.«**

**Det var allt: »Han är genomrutten.« Han ändrade aldrig den formuleringen. Till och med när han fick veta sade han bara en enda sak. »Han är genomrutten«, och så gick han.**

**Plötsligt stannade käppen för ett ögonblick innan klockan slog nio. Då har han alltså vandrat i tre timmar. Han fick aldrig veta att du hejdade mig på gatan tre dagar senare och sade:**

**– Hälsa till Hamid.**

**Jag framförde aldrig hälsningen eftersom jag visste att du stannade mig av en annan anledning.**

*Han stannade med ens, tittade först på himlen och sedan på sin klocka. Jag visste att han tänkte som alla andra: att han måste avverka en så lång sträcka som hans unga ben förmådde innan gryningsljuset kom. Jag låg utsträckt framför honom, föll till föga för hans ungdom utan att tveka när hans steg stötte mot min kropp. Men han, liksom alla andra, skrämde av de oändliga vidderna utan kullar, utan landmärken och utan vägar. Han blev stående och betraktade markens svärta, sammanlänkad med himlens, stirrade på en punkt rakt framför sina fötter. Så började han gå igen, lika plötsligt och impulsivt som han hade stannat, fortfarande uppfylld av ilska, andnöd och sorg. Jag kunde inte berätta för honom att han, bara genom att ha avvikit en liten aning åt söder, på morgonen skulle befinna sig mitt i öknen rakt under solen.*

**Jag har ingen aning om varför jag den där kvällen gick förbi kaféet där du brukade sitta som om det varit en slump. Eller varför jag saktade in och såg till att du fick syn på mig och följde efter. Jag vet inte heller hur det korta ögonblicket fyra månader senare kunde leda mig till sängen mitt emot kistan som hänger på väggen och tickar. Tickar och tickar. Till hans säng. Det här är hans säng. Vi sov båda i det här rummet så länge vår moster levde eftersom hon bodde i det andra rummet. Min säng stod under fönstret och hans stod på andra sidan. När moster dog flyttade vi min säng till det yttre rummet och han blev kvar här, mitt emot klockan, i den här sängen, där han alldeles säkert lyssnade på det korthuggna, metalliska tickandet som rörde sig i cirkel på väggen utan att stanna för ett ögonblick.**

**När moster dog låg hon i hans säng. Jag tror att han gjorde det medvetet, att han ville ha det så, eftersom han utan att förklara varför plötsligt bestämde sig för att flytta henne från det andra rummet till hans säng när hon låg på sitt yttersta. Hon dog där på natten, strax efter att klockan hade slagit ett. Hon var fullt medveten om det där enda, hårda, abrupta slaget och jag tror att det för oss alla kändes som det sista steget. Hon tittade på klockan och därefter på mig medan hon fortsatte prata med honom: »Hälsa min syster. En dag far ni till henne eller så kommer hon till er, om Gud vill.« När klockan åter började ticka tittade hon på den som om den aldrig tickat förr och sade, fortfarande vänd mot den: »Se efter flickan.« Då gick jag ut ur rummet. Flickan ... flickan ... flickan. Hon var hela tiden i mina kläder, i min brinnande kropp, i min säng. Flickan ... lika främmande som avskedet.**

↓↓↓↓↓

**Jag visste inte att hon hade gått ut, men moster visste. Med ett förtorkat finger pekade hon mot henne bakom dörren och sade: »Gift bort henne, Hamid, gift bort henne. Hon är en flicka och jag vet hur det kan gå.« Men den förbannade kvinnan kunde inte vänta. Hon**

kom till mig med ett foster sparkande i magen. Och fadern? Rötägget, hunden, Zakaria. Tillsammans bedrog de mig och sparkade ut mig, och jag drunknade i hennes skam. Jag ger dig min syster Maryam till hustru, jag ger dig min syster Maryam till hustru ... För senare betalning ... senare. Hon kom till mig och sade: »Jag måste erkänna något hemskt för dig.« Mitt hjärta bultade och jag sade: »Sätt dig ned.« Hon satte sig med händerna knäppta i knät och när jag sänkte blicken mot dem visste jag direkt. Jag greps av ångest. Svetten droppade från min panna ned i ögonen och jag tyckte att ett skrik steg upp under hennes hopslagna händer i knäet, ett skrik från såret mellan hennes lår där händerna låg hopslagna som om hon dolde något. Plötsligt började hon gråta. »Åh Gud, jag förstår«, sade jag med svag röst. Hon tog mina händer i sina, tryckte sina läppar och tårfyllda ögon mot dem medan jag hörde henne osammanhängande upprepa: »Men vi ska gifta oss, Hamid, vi ska gifta oss.« Halvt vansinnig frågade jag: »Vem är han? Zakaria! Zakaria? Zakaria! Vänta lite. Zakaria? Gode Gud!« Det fanns en hög mur bakom lägret och de förde oss dit allihop. Medan vi pressades igenom en trång passage som ledde till den raserade byggnaden förolämpade de oss ömsom på hebreiska ömsom på bruten arabiska. Där ställde de upp oss på rad och började studera oss ingående. De satte gevärsmynningarna under armhålan och ställde sig i ledig position. Utan förvarning började himlen sakta strila ned ett dystert duggregn medan lägret sveptes in i svart tystnad bakom oss. Mitt på dagen kom en officer och ropade »Salim«. Men raden stod kvar rak, tyst och våt. När han ropade en gång till med sin höga gälla röst rörde någon nervöst på fötterna så att det knastrade i gruset för ett ögonblick innan tystnaden åter sänkte sig. En vanmäktig vrede tycktes få officerens tålamod att tryta. Bakom honom osäkrades gevären med ett kallt dovt ljud, som om det varit musik i perfekt harmoni med en välspelad teaterpjäs. Officeren backade långsamt och lämnade siktet fritt för de smala gevärsmynningarna. »Om ni så envist skyddar den unge mannen kan ni alla fara åt helvete. Vi vet att han står bland er.« Gruset knastrade åter medan jag slöt ögonen och glömde världen omkring mig som om den ingenting betydde. Ögonblicket därpå rusade Zakaria ut ur det raka ledet, kastade sig på knä med händerna tryckta mot bröstet och skrek. Långsamt och tvekande sänktes stålmyningarna medan officeren gick fram och sparkade till honom. Två soldater följde efter och lyfte upp Zakaria på ostadiga ben. »Jag ska visa er Salim.« Men innan han hann göra det steg Salim självmant fram och ställde sig framför oss. Medan de förde bort honom gav han oss en blick av tacksamhet som vi aldrig skulle glömma. Därefter vände han sig mot Zakaria och tog avsked med en död mans blick, en kall och hård blick som vittnade om att en vålnad var på väg att födas. Han försvann bakom muren och strax efteråt hörde vi ett ensamt skott avlossas. Det fick oss alla att titta på Zakaria som om vi hade kommit överens om det på förhand.

**Zakaria. Zakaria. Min kropp brann under kläderna. Glöden fanns fortfarande kvar när jag tagit dem av mig och hängt dem på väggen. Varje morgon när jag klädde på mig gjorde klockan mig sällskap i sin lilla kista mitt emot. Det var då mina bångstyriga bröst plötsligt vällde fram som om de varit instängda i Hamids väska medan mina händer omedvetet gled ned mot mina lår – alltmedan klockan tickade. Det fanns inte en spegel i huset där jag kunde se**

**hela min kropp på samma gång. Jag såg bara mitt ansikte. Och när jag flyttade spegeln syntes antingen mitt bröst, min mage eller mina låar som osammanhängande delar av en stympad kvinnas kropp, följd till sista vilan av ett dämpat tickande. Stympad och hånad av ett obarmhärtigt ljud på väggen. Du var den förste som rörde vid mig och i det ögonblicket kändes du så nära som om du levt hela livet tillsammans med mig i mina kläder. Under de skrämmande slagen från en man med en käpp som gått vilse och under dina fingrar, händer, läppar och ögon lämnade jag trettiofem år av mitt liv bakom mig, år efter år, del efter del. »Ska jag alltid behöva träffa dig som en tjuv, stjäla en blick av dig bakom kröken?« »Men låt oss gifta oss då ...« »Din bror Hamid kommer att kräva en hemgift på tjugo kameler.« »Fråga honom.« »Den lille pojken står inte ut att höra min röst. Jag känner honom. Han dödar dig hellre än ser dig tillsammans med en man, värst av alla med Zakaria.« »Du vill alltså inte gifta dig med mig.« »Det vill jag. Men varför låter du mig inte träffa dig?«** *Jag har gett honom så mycket av min otämjda natur som jag förmår och han har gått vilse utan att märka det. Men det finns en sak jag inte kan ge honom: tid. Den rann bort för varje steg han tog. Och inte nog med det. Den motarbetade honom. Ändå var det inte först och främst klockan han kämpade mot utan sin egen undergång. Min instinkt, som han kände utan att veta varifrån den kom, fick honom att ana att han måste stanna. Så han stannade. Horisonten framför honom stod i brand. Där fanns ljus, en väg, avlägsna ljud. Om han hade vetat hade han kunnat räkna ut att han gått händelserna i förväg, men han visste inte. Han stod stilla och började fundera. Vandringen hade gjort honom varm och skyddat honom mot den kalla vinden som kom från alla håll. Plötsligt spottade han. Det bekom mig inte eftersom jag inte brydde mig om känslostormarna i hans inre. Jag brydde mig bara om riktningen. Och här hade han valt fel. Till nackdel för honom. Det visste han dock inte utan verkade fortfarande rasande för något som varken hade med mig eller med att han stod där, en halvtimme bort från den rätta vägen, att göra. Därefter hände precis det som jag hade väntat mig. När han försökte undvika ljusen och passera en bit ifrån dem tog han fel på riktningen igen och gick nästan rakt söderut. Han hade slutgiltigt gett upp försöken att tänka och förlitade sig helt på sina sinnen, styrda av rädsla och upphetsning, blandade känslor som hos en djärv äventyrare som knackar på en okänd port.*

**Jag darrade av rädsla och upphetsning när jag såg honom utanför dörren. Hamid hade gått bara fem minuter tidigare och nu stod Zakaria där, självsäker, och frågade: »Är han här?« Utan att vänta på svar satte han foten innanför dörren. När du gick in lade du handen på min axel. Dess tyngd naglade fast mig. »Jag vill prata med honom om vårt giftermål.« En känsla av extas virvlade upp i mig och jag vet inte hur jag fick ur mig: »Han är inte här.« »Blir han borta länge? Jag menar, kan jag vänta på honom?« »Jag vet inte, det tror jag inte. Han har gått för att hämta vår månadsranson. Du vet ju att det är den första i månaden.« Han gick in och snodde hastigt runt. »Är du rädd för mig?« »Nej, varför skulle jag vara det?« Du kom närmare, pressade dina**

varma hårda läppar mot min hals och tillsammans föll vi ned på soffan som var min säng. Jag hörde din röst genom mina kläder: »Då blir han borta länge.« Jag kände dina händer krama mina bröst. »Då blir han borta länge. Jag råkade just gå förbi där.« Du pressade din kropp mot min och jag fattade eld. »Jag råkade gå förbi centret och såg att där var en otrolig trängsel. Det är sant, det är den första i månaden.« Jag vet inte hur jag kom att känna dina grova händer på min nakna rygg. »Så han kommer att bli sen.« Orden nådde mina öron och ekade där utan mening. Jag brydde mig inte längre om ifall han skulle bli sen eller inte. Efteråt klädde du på dig. »Det är bäst att jag går.« Min kropp sjönk tyst ihop, föll sönder inuti. Först när dörren slog igen hörde jag klockan slå åtta slag som om någon knackade på dörren igen. Om bara mamma vore här, Zakaria. Om bara mamma vore här. Men här finns ingen annan än du. Hamid kommer att döda mig om han får veta. Och jag tror att jag är gravid. Du log och lade handen på min axel medan du tittade på min mage som om du kunde se fostret vilset vända sig i mig, gömma sig bakom något och förstulet kika på världen med små namnlösa ögon. Senare, när vi trängt djupt in bland de små gränderna, sade du: »Din kropp är bördig jord, din lilla djävul. Bördig jord, säger jag dig.«

Bördig jord besädd med villfarelser och okända öden. Det finns inte en stålklinga i världen som inte skulle krossas om den försökte skörda något på ditt nakna gula bröst, ditt kala bröst som breder ut sig i oändlighet, min och deras, majestätiskt badande i ett hav av mörker. Ingen stålklinga i världen kan förgöra en enda stam på din yta. De skulle alla krossas, den ena efter den andra, inför din beständiga skörd som växer sig större och större varje gång någon tar miste och närmar sig ditt inre, steg för steg, tills denna någon själv förvandlas till en namnlös djupt rotad stam, vars resning hämtar sitt vatten från dig.

Det går inte att ta bort. Säg inte det till mig även om du tänker det. Jag är så rädd för det. Jag kan inte döda det även om det är min skam. Zakaria, det är min enda skam på trettiofem instängda, rena år.

Nu slog den tio slag. Och tickar vidare, tickar. Som om käppen gjorde allt den förmådde för att fortsätta sina eviga ensamma tickande steg instängd i den lilla träkistan. I fyra timmar måste han ha gått nu utan att stanna ett ögonblick och du har lämnat mig ensam med honom, låter mig följa hans steg på väggen, medan du ligger utsträckt vid min sida i djup sömn. Säg mig, hur långt har han kvar? Vet du det? Zakaria ... Zakaria ... – Har du inte somnat än?

– Nej, men säg mig Zakaria. Hur lång tid tar det att gå från Gaza till Jordanien?

– Jag har redan sagt det tio gånger.

– Nej, det har du inte.

**– Tolv timmar.**

**Han vände sig på sidan för ett ögonblick och hävde sig upp på armbågen. När klockan slagit färdigt fortsatte han:**

**– Om han känner till vägen ...**

**Han kom närmare medan hans blick sökte efter mitt ansikte i mörkret.**

**– Och om han inte träffar på en patrull under den första timman.**

**Nu satt han upprätt och drog fingrarna genom håret, sneglade på klockan och sedan åter på mig.**

**– Vad är klockan?**

**– Den slog just tio.**

**– Och du tänker på honom?**

**– Ja.**

**– Jag gjorde allt jag kunde för att hindra honom på mitt speciella sätt. Du är väl inte arg på mig?**

**– Nej.**

**– Försök och sov då.**

**– Jag har redan försökt i två timmar minst.**

**Han gled ned i sängen igen och tryckte huvudet mot kudden.**

**– Det hjälper honom i vilket fall inte att du ligger vaken hela natten och oroar dig för honom. Det är bättre för dig att sova.**

**– Jag kan inte.**

**Han vände sig på andra sidan och teg. Rummet kändes åter ödsligt. Det regelbundna oupphörliga tickandet svävade runt där, cirklade kring mina öron och dunkade mot huvudet. Plötsligt vände han sig om igen och sträckte ut handen mot bordet. Tändsticksasken rasslade till och hans fyrkantiga grova ansikte lystes upp när han tände en cigarett. De små halvslutna ögonen glänste i sina mörka hålor. Han satte sig upp och rökte sin cigarett stödd mot kudden. En ljuspunkt glödde, svävade i mörkret, innan den dog ut igen dold bakom den svängande pendeln.**

– Vi ska byta ut lite möbler i huset, så mycket som vi har råd med. Jag tycker att sängarna duger men vi ska försöka byta ut fåtöljerna i det andra rummet.

– Vi måste tänka på barnet.

– Du är galen. Tro mig, du kommer att förlora din ungdom på grund av honom. I morgon kommer du att förbanna honom, hans far och tiden då du inte lyssnade till goda råd. Du kommer att förvandlas till en kvinna med sladdrig mage och koppärrig hud. Jag vet, jag har sett det med egna ögon. Under ett helt år kommer du inte att vara en kvinna utan en mjölkbehållare.

Han kom närmare med cigaretten mellan läpparna och lät handen fara över mitt bröst och min mage, där den stannade upp.

– Du har en fantastisk kropp, men du inser inte hur vacker den är. När det är dags för dig att lägga ditt stora ägg kommer du att ha förvandlats till ett litet köttberg och ha förlorat allt för ett skrikande bylte som kommer att göra ditt liv till ett helvete.

Utan förvarning fanns hon här. Jag hade bestämt mig för att aldrig tänka på henne, men nu, med hans röst, kom hon bärande på sina barn. Ställde sig här vid sängens fotända, och när hans tunga varma handflata försiktigt pressades mot min mage kom jag på att jag inte hade frågat honom vad hon hette!

– Du har inte berättat vad hon heter.

Hastigt drog han undan handen och tog ett bloss på cigaretten. I den gapande tystnaden tickade käppen sina ensamma, insisterande steg.

– Jag visste att du skulle ställa den frågan en vacker dag. Jag har ingenting emot det, förstås, men nu? Varför dök hon upp i ditt huvud?

– Din hand, din hand som smekte min kropp ... gör du så med henne också?

– Jag vet inte. Men lyssna på ett råd, bara för din egen sinnesfrids skull: försök att inte tänka så mycket på henne.

– Vad sade hon till dig?

– Hon sade ingenting. Hon grät hela tiden så det fanns inget utrymme att prata.

Han kröp närmare mig och hans tunga andetag svedde mig, satte mig i brand. Jag visste att det skulle hända och jag kunde inte stå emot honom. Mitt nattlinne gled av under hans fingrar och kroppen låg blottad. Mörkret

flämtade runt mig, väste upphetsat. I ett slag spreds en doft av man medan jag obevekligt böljade upp och ned, krossades under hans skuldror, slungades, stöttes bort, drogs närmare, pressades samman och blev stilla för att därefter ryckas upp, tryckas ned och fuktas av vatten i en skrämmande våg av hetta och kyla, tills jag svävade som medvetlös i en virvel. Det var Hamid som började skaka mig med båda händerna, kramade mina axlar frenetiskt med sina små händer: »Maryam är du sjuk?« »Nej, men var är mamma?« »Hon blev kvar på stranden. Hon kommer efter senare. Men moster är här med oss.« Han var liten men otroligt modig. Han stod och tittade på männen som en jämlike med sin skarpa blick, höll sig intill mig som en liten stålsköld till skydd mot alla lansspetsar. Ovanför den svarta stranden brann Jaffa under glödande kometsvansar som dundrande föll överallt medan vi flöt på mörka vågor av böner och skrik. »Varför lämnade du mamma på stranden?« »Jag lämnade henne inte. Men båten blev full. Hon kommer i en annan båt. Männen tar hand om henne där. Jag var tvungen att följa med dig, och din moster också.« Han var bara tio år gammal och jag var tjugo. Men han verkade ha förstått allting i ett vansinnigt ögonblick. Hela natten stirrade han på mig med blicken hos en ung örn medan vi guppade fram i det oändliga svarta mörkret och årorna slog mot vågtopparna. Slog och slog. Samtidigt som Jaffa sjönk ned i vattnet vid den avlägsna horisonten, dog bort bit för bit inför våra ögon som en falnande fackla.

Jag brydde mig mer om dig än om mitt eget liv, din kossa. Hela tiden, dag och natt, gjorde jag dig små tjänster. Outtröttligt. Jag ville att du skulle vara en ärlig kvinna som en dag gifte sig med en anständig man. Men du särade på benen för första bästa karl. Första bästa rötägg. Du lät honom göra dig gravid utan att tänka på mig ett enda ögonblick. Utan att ens tänka på hans situation. Du, din kossa, du din ... Men du kommer att få dela hans byxor med henne. Han kommer att ha er båda, dela sin tid mellan er, och du kommer att dö där. Jag ska säga till mamma att du är död. Att jag begravde dig i en rutten mans byxor tillsammans med en annan kvinna som har fem barn med honom och som när som helst ska få ett sjätte.

Hur ska vi leva tillsammans då? Ska du bo här hos mig och lämna henne? Jag har aldrig ställt den frågan! Hela natten kan gå utan att du kommer till mig, eftersom du är i hennes säng. Och på vägen från hennes hus till skolan knackar du på min dörr. Eller så knackar du inte. Varje gång du går till henne går du förbi utanför min dörr. Gode Gud. Jag har aldrig tänkt på att mitt hus ligger halvvägs mellan hennes och din skola. Jag kommer att se dig gå förbi min dörr på väg till henne utan att så mycket som vända dig om. Drar du henne i håret när ni är på väg mot den smärtfyllda höjdpunkten? »Jag sade åt dig att sluta tänka på henne. Tänk på att jag är här med dig.« Han lyfte upp mig med sina kraftiga armar så att jag hamnade mitt för klockan. Visarna var osynliga i mörkret men den fortsatte ticka medan vi försvann i ett

transliknande tillstånd. Hur skulle Hamid kunna förstå? Han var alltid som en man för mig, men han var också alltid min bror. Att tiden gick betydde ingenting för honom, men för mig gjorde sig döden påmind åtminstone två gånger om dagen. För honom blev jag dag för dag mer av en mamma, medan han för mig blev till en man som bara var en bror. Han insåg aldrig att ett ögonblicks sammandrabbning mellan mig och en riktig man skulle förstöra oss båda och vår lilla vackra okomplicerade värld som vi tvingat oss själva att välja. En anspråkslös värld som dock inte var redo att acceptera ytterligare en ungmö. Vad väntade du dig egentligen?

Han drog sig ur, sträckte ut sig på rygg, naken, och började flämtande stirra upp i taket: »Du var inte där, jag vet! Du var som ett vedträ. Men så kommer det inte att vara länge till. Jag vet hur jag ska få dig dit jag vill.« Han tystnade kort innan han andades ut i en vissling: »Fathiya var som du i början.« »Fathiya heter hon alltså?« »Å, så det var det enda du uppfattade av vad jag sade: Fathiya ... Fathiya ... vad vill du att jag ska göra? Skilja mig från henne? Det tror jag inte du vill. Du är yngre och vackrare än hon, varför ska du oroa dig för henne? Ta det lugnt och vänta lite så får vi höra vad hon säger!«

Sängen knarrade när jag steg upp och gick in i det andra rummet. På Engelska gymnasiet i Jaffa hade jag haft en klasskamrat vars ögon alltid glittrade som om hon pratade om kärlek varje gång hon sade något. Hennes mun var liten och såg ut att bli regelbundet kysst, läpparna blänkte tunga. Under lektionerna bet hon på dem för att bevara den intensiva färgen. Hon var liten till växten och hennes smidiga kropp i en marinblå klänning liknade en uppretad katts. Hela tiden skrev hon eller tog emot meddelanden och talade om en man som hon kallade »honom« med en blinkning. Jag undrar vart livet förde dig, Fathiya? Hennes pappa sade alltid att han aldrig skulle lämna Jaffa, inte ens om husen rasade ihop och blev till stengrottor. När han pratade sade han hela tiden »välkommen« som om han var värd för ett beduingästhem. En gång när vi besökte Fathiya under den oroliga tiden kom han in i rummet för att hämta en bok och vände sig med ens till mig: »Hur tänker din pappa göra, Maryam? Har han fattat ett beslut.« »Jag vet inte. Men han verkar ha bestämt sig för att stanna. Det är vad han säger.« »Välkommen, jag har också bestämt mig för att stanna.«

Han började gå därifrån medan Fathiya blinkade och log när hon följde hans hängande huvud med blicken. Så kom han tillbaka och vände sig till oss: »Varför skulle jag ge mig av? Om katastrofen kommer, välkommen! Det kan inte bli värre än det är nu.«

När han verkligen försvunnit från korridoren sade Fathiya plötsligt: »Jag ska gifta bort dig med min bror Fathi en dag ... han letar efter en fru. Vad säger du?« »Jag har redan sagt till dig att jag tänker avsluta mina studier först.«

**Hon blinkade, log och bet sig i läpparna: »Det där kan du berätta för någon annan.«**

**Min mamma stämde in i kören: »Om Fathi ber om din hand kommer jag inte att säga 'ja'. Jag kommer att säga som hans far, 'välkommen'.« Pappa stod i dörren och blev rasande, darrade som han gjorde varje gång ilskan tog överhanden. Med sin kraftiga, hesa röst skrek han: »Prata inte om äktenskap innan vår sak har fått sin lösning.« När han uttalade orden »vår sak« kändes faran överhängande och blodig. Han hade ett speciellt sätt att säga det, drog ut väldigt på a:et och spottade ut k:et. Hamid tog över den vanan, efter honom med all sannolikhet.**

De lyfte upp honom blodig från sidan av gatan. Jag stod i porten och en av männen frågade mig: »Är du Hamid?« Utan förvarning började jag gråta. Mamma tittade ut genom fönstret och brast i högljudd, förkrossad gråt. Plötsligt öppnades fönster runt om och klagorop steg upp. Männen gick tysta uppför trappan med honom insvept i två rockar. Hans nakna arm stack ut mellan dem och pendlade fram och tillbaka. Maryam var inte hemma. Om hon varit där och sett honom hade hon blivit vansinnig. Mamma fortsatte upprepa det ända in i det sista. Hon skickade mig att vänta på Maryam i början av gatan och säga åt henne att sova över hos sin moster. Därefter skickade hon iväg mig dit också medan hon stannade kvar ensam, omgiven av de gråtande grannarna. Dagen därpå stod hela Jaffa i brand och al-Manshiyya förvandlades till en förkolnad ruinhög där skottlossningen aldrig slutade. Min moster gick och hämtade mamma hem till sig.

Ljusen fanns bakom mig nu, bleka och tysta intill horisontens slut. Buller hördes bakom kullen när lastbilar banade sig väg genom natten. Men jag var i trygghet. Sanden hade övergått i stenig slätt och mina steg hade blivit mindre tunga och säkrare. Vinden var kall men uppfriskande och jag försökte titta på klockan. Men mörkret var ogenomträngligt. Plötsligt framstod klockan som oanvändbar. Ingenting betydde något här förutom mörker och ljus. I den oändliga världen av totalt mörker kändes klockan som en boja som väckte en blandning av fruktan och förväntan. Ögonblicket därpå knäppte jag den lugnt av mig och kastade iväg den. Jag hörde den landa på marken med en liten duns.

*Den började ticka i mitt inre med ett övergivet sorgligt ljud, som ett litet metallhjärta i en jättes kropp. Redan innan hans steg hade tonat bort helt började den ropa på hjälp, tillintetgjord under den svarta översållade himlens helvetiska kretslopp, som om den väntade sig en vansinnesattack. Undan för undan gav den upp. Den, vars enda uppgift i tillvaron varit att guida människor med sina visare, stod nu inför den verkliga tiden som pågått i evighet utan att varken låta eller röra sig.*

Därefter kände jag mig lugnare. När jag var ensam med natten utan mellanhand rasade plötsligt muren och vi stod öga mot öga i en verklig, ärofull tvekamp med likvärdiga vapen. Framför mig bredde den svarta sträckan ut sig, en värld av steg som inte längre var knutna till siffrorna på en urtavla.

*Dess obetydliga, överspända, löjliga tid hade runnit ut. Där den låg på de kalla småstenarna föreföll den vara det enda i den här tillvaron som stod utanför den verkliga tiden. Som en bålgeting fortsatte den oförtrutet sin idiotiska cirkelrörelse ovanför en flod vars stränder inte syntes och vars djup inte gick att mäta.*

Efter några steg fylldes jag av en känsla av att ha huggit av en del av min handled. Jag ville bli kvitt dessa tankar och lät fötterna röra sig fritt på den fasta marken. Det dröjde inte länge förrän jag övertygat mig om att det inte handlade om någon amputation. Kanske berodde det på att jag ville ta mig bort från den, från platsen där det hände, som blivit främmande och omöjlig. Det enda som egentligen skett var att jag skrapat bort den torra sårskorpan från en gammal böld på min handled och känt den plågsamma njutningen när den långsamt och obevekligt lossnade från såret. Med den försvann minnet av själva skadan som om det suttit fast där och inget fanns kvar förutom en vitaktig fläck utan koppling till någonting.

*Det dröjde inte länge förrän den blev galen. Förlorad i sin exil tickade den för sig själv, reste den ogenomträngliga mur som vansinniga brukar resa mellan sig och världen.*

**Han kom in lugnt och tände ljuset, satte sig i stolen mitt emot och tittade på mig, inställd på att ge sig in i en lång diskussion. Samtidigt tvekade han och tog ett bloss på sin cigarett, medan klockans enträgna tickande avtog, som om den ensamma käppen hittat en annan väg att gå och prövade den så fort jag lämnade rummet.**

**– Ska du sitta här och vänta tills han kommer fram?**

**– Ja, det verkar så.**

**– Men han kommer aldrig fram, såvitt du kan veta.**

**– Vad menar du?**

**– Du kommer aldrig att få veta om han kommer fram. Hur skulle du få veta det?**

**– Han kommer att skriva till mig. Det har han sagt.**

**– Och om han gör det ...**

**– Vad då om han gör det?**

**– Om han skriver till dig kommer brevet fram efter fem dagar ... förstår du? Jag ska förklara ordentligt. Du kan bara vara helt säker på att han har kommit fram om han skriver till dig, eller hur? Bra, så om han skriver till dig i morgon kommer hans brev fram till dig fem dagar senare. Såvitt du vet kommer han**

**alltså att fortsätta vara på väg de där fem dagarna. Jag tror dessutom inte att han tänker skriva till dig. När han lämnade Gaza ville han komma bort från dig, så varför skulle han skriva? Och om han aldrig någonsin skriver så kommer han, såvitt du vet, aldrig någonsin att ha kommit fram.**

**– Dumheter.**

**– Om du i morgon bitti får läsa i tidningen att en infiltratör dödats vid gränsen ...**

**– Sluta!**

**– Vi pratar ju bara, eller hur? Varför blir du arg? Jag menar bara att om något händer honom och om tidningarna skriver om det i morgon bitti så skulle det vara ...**

**– Jag sade åt dig att sluta.**

**Han tystnade en stund när klockans ihåliga metalliska, resoluta slag trängde in genom den halvöppna dörren. Jag började räkna dem, det ena efter det andra. Allt tydde på att han gjorde detsamma, för han suckade och slog ut med händerna:**

**– Klockan är elva ... Han har inte ens gått en tredjedel av sträckan än och här sitter vi som idioter. Vi kan varken göra något för att hjälpa honom eller skada honom ... Men för Guds skull, vad är det han tänker göra i Jordanien? Söka upp sin mamma! Ha!**

**Första gången vi fick höra några nyheter om mamma var en bitande kall vinterdag när det knackade på dörren efter kvällsmaten. En gammal kvinna insvept i en gråaktig filt, från vars ändar regnvattnet strilade ned, tittade in och frågade mig: »Var är din moster, Maryam?« Jag gjorde plats för henne att stiga in och när hon gjort det öppnade hon sin tandlösa mun för att släppa ut nyheten: »Din syster Umm Hamids namn har hörts på radio. Hon frågade om dig och om Hamid och Maryam. Hon ville att ni skulle berätta var ni fanns.« Moster brast i gråt. Tårarna rann över hennes förtorkade sandfärgade ansikte, strömmade längs de fåror som den ständiga sorgen hade skapat. Som om hon inte visste vad annat hon skulle ta sig till började hon trycka Hamid mot sitt bröst där hon satt med korslagda ben mitt i rummet, krama honom och i osammanhängande meningar mana honom att gråta med henne. Men vi bestämde oss för att skriva ett brev till radiostationen och fråga efter mer information. Hamid insisterade på att brevet skulle adresseras till Umm Hamid men vi kom senare överens om en annan formulering. Efter fyra dagar kom ett svar.**

Han reste sig, strök förbi intill mig som ett spöke och fortsatte in i sovrummet. Därifrån ropade han till mig att komma och lägga mig, men jag svarade inte. Han ropade en gång till och blev sedan tyst. Efter en liten stund hörde jag hans tunga regelbundna andning. Jag reste mig, släckte ljuset, lade mig i sängen och blundade. Men hans bestämda steg fortsatte att dunka från en avlägsen plats. I den stunden stod han framför mig, klar och tydlig, och tittade rakt på mig med sin förbittrade, uppgivna blick. Oändligt ensam och kanske vilse också, övergiven. Jag började åter räkna hans steg medan Zakaria var försänkt i djup sömn, det grova fyrkantiga ansiktet begravt i kudden. Men för Guds skull, vad är det du tänker göra i Jordanien? Ska du korsa hela öknen för att kasta dig i mammas famn och gråta? Vad är du för stackars förvuxet barn? I femton års tid har du byggt upp ett slags tillflykt åt dig. Men du sökte aldrig skydd där, av fruktan för att behöva det bättre när katastrofen kom. Du gjorde din frånvarande mor till en trygg plats dit du skulle kunna bege dig när svårigheterna kom. Du utvecklade föreställningen och blev så van vid den att du glömde att göra dig själv till en man som inte behövde något skydd när krisen kom ... Vad trodde du, stackars Hamid? Att plogen aldrig skulle sättas i den här bördiga jorden? Att jag skulle tillbringa mitt liv i skuggan av dina upphängda byxor tills det ur dem uppstod en man från Jaffa som hette Fathi och som i tysthet ädelt förberett en hemgift värdig Abu Hamids dotter? Men Jaffa har gått förlorat, din stackare. Förlorat, borta. Och Fathi har gått förlorad precis som allt annat. Det var du själv som hängde den där kistan framför ögonen på mig för att dag och natt dunka in den sorgliga sanningen i mina öron. Det var du som presenterade mig för Zakaria. Och du som gjorde mamma till en illusion. Vad tror du att hon kommer att säga till dig? Denna mamma som du inte egentligen känner? »Stackars lilla Maryam, vilken bedrövlig situation du måste ha befunnit dig i för att acceptera att sluta så där! Du som var hela al-Manshiyyas ros, ambitiös, välutbildad och av god familj. Vilket uselt liv fick dig att acceptera Zakaria, med hustru och barn, som make? Min lilla älskling, kära älskling ...« Vad föreställde du dig när du, i ett överhettat ögonblick, bestämde dig för att lämna allt och ge dig av till mamma? Väntar du dig att hon ska komma med, gå genom öknen tillbaka till Gaza med dig, störta in i huset, kasta ut Zakaria och återge Maryam hennes dygd, ambitioner och ungdom?

*Plötsligt stötte hans ben emot en liten upphöjning och han började darra. Den här gången verkade han ha stannat, beslutsamt och slutgiltigt, och jag kände hur hans fötter grävde sig ned i mitt bröst likt stammar som inte går att rycka upp. Jag var helt övertygad om att han inte skulle återvända. Men för ett ögonblick trodde jag att han inte heller skulle fortsätta, att han skulle bli kvar, sjunka ned där, bultande ensam under den nakna himlen, tills allt stannade. Som den lilla klockan han lämnat ensam att ticka för sig själv tills den tickat färdigt. Ögonblicket därpå klövs himlen, som om skådespelet utlösts av hans främlingskap och frusna blick, och slungade ut ett purpurfärgat*

*ljusknippe, vilket forsade fram som ett imaginärt vattenfall över horisonten. Det var då jag såg honom för första gången. Ansiktet verkade hårt, kanske på grund av det korta skägget som färgats av ökendammet. Ögonbrynen gick ihop över de smala svarta ögonen. Ovanför den raka pannan hade det korta svarta håret krullat ihop sig och blandat med dammet verkade det glittra i grått. Rocken hade samma färg och strävhet som segelduk. Händerna var stora och robusta och den unga kroppen verkade stark och på sin vakt under de åtsittande kläderna, som en vildkatts. Han var mycket solbränd på ett sätt som bara en kropp blir som bränts av verklig sol, het och drabbande, i generation efter generation, som blästrats dag efter dag med lera och blod. Den purpurfärgade ljuspelaren blev hängande mellan himmel och jord i några ögonblick innan den började övergå i grönt. I dess sken tycktes de avlägsna sanddynerna röra sig och ändra färg från brunt till mörkgult. Därefter sköt åter den svarta himlen upp från horisonten i rasande fart medan den efter sig bredde ut stjärnorna på deras bestämda platser. Han stod där som inför en port som plötsligt slagit upp sina dörrar på vid gavel.*

Från ett helvete till ett annat. Vad är det du har gjort, din dåre? Du har kastat dig rakt ut i avgrunden. Vad vill du att mamma ska säga? Det hade varit bättre att skära halsen av henne över dina knän och slakta honom och skicka honom till helvetet, stryka dina blodiga händer över ditt ansikte och väggarna i ditt hus och stanna där. Men det var du för feg för att göra. Nej, det var inte feghet. Men det hade inte tjänat något till. Varit meningslöst. Det här är också meningslöst. Vill du ställa din mamma mellan dig och Maryam? Göra henne till en mur av glömska och ägna dig åt någon annan katastrof? För dig har din mamma alltid varit en frånvarande riddare redo att dra sin lans mot alla svårigheter du stått inför. Du har levt hela ditt liv stödd på henne. Vad vill du nu ha av denna uppdiktade riddare som du genom ditt nederlag och din oförmåga har förvandlat till en ynkelig trähäst? Sätt dig ned här under himlen, dra dig tillbaka i ditt inre, och fundera över saken. Gaza är borta, uttraderat bakom dig av natten. Allt garnet har rullats ut och du är inte längre nystanet som rullats ihop under sexton års tid. Så vem är du?

*Plötsligt föll han på knä som om en osynlig knytnäve fällt honom av misstag. Den gröna ljusstrålen krympte till en punkt på himlen och drog med sig det ljus som för ett ögonblick flammat upp som en blix i mörkret. Där han stod på knä med händerna på låren i det sista skenet såg han ut att vara en skuggfigur skapad i mitt inre av ljusstrålen när den drog sig tillbaka på samma sätt som den kommit, ljudlöst och värdigt.*

Är du säker på att inte hon också har gift sig?

*Han skakade våldsamt på huvudet som om han ville göra sig av med en bild som klistrats fast i hans inre.*

Hur kan du vara säker på att hon inte gifte om sig så fort hon försvann från er? Hon sade alltid att hon levde med sin bror och hans barn, som hon tog hand om, och du hade ingen anledning att inte tro henne. Men vad skulle du göra om du kom hem till henne och hon sade: »Det här är min man. Jag var tvungen att gifta mig när jag insåg att jag förlorat allt.«

Vad gör du då? Ska du återvända till Gaza? Tänk igenom saken ordentligt. Föreställ dig att hon säger till dig: »Jag var inte ens fyrtio år och helt ensam. Jag var tvungen att välja mellan att leva mitt liv som tjänstehjon åt din morbror och hans barn eller ta en make som kunde köpa mig en svepning och en gravsten när jag dog. Käre Hamid, min lille pojke. Min stackars pojke! Var du tvungen att ställas ansikte mot ansikte med verkligheten på det här sorgliga sättet?

*Varför tog du inte med dig en vägvisare eller ett vapen på den här svåra resan? Han verkade uppgiven, nedtyngd, tillintetgjord. Han var också långt från den rätta vägen. Natten höll på att rinna ut för honom utan att han märkte det. Jag önskade att jag hade kunnat säga något till honom, men tystnaden var mitt öde. Utan tvivel var han utmattad, utkastad i detta avgrundsdjupa mörker, plågad och sårad, utan ett ord.*

Utan ett ord tickade den vidare, tickade och tickade. Här fanns ingenting utom bitter väntan som jag visste inte hade något slut med mindre än att jag fick läsa hans namn i morgontidningen. Och då skulle allt vara över för gott. Då skulle ingen finnas kvar utom jag, Zakaria och hon som bar på sina barn och stod vid min sängs fotända och tittade på mig, naken i hans armar, medan jag släckte min törst från hennes källa och vatten och slickade hans bröst som en hund. Säg mig Hamid, har du någonsin varit med en kvinna? Han tittade överraskat på mig som om jag gett honom en örfil. Kanske insåg han att min retsamma fråga föranletts av att jag betraktat hans nakna kropp, vars underdel var invirad i en handduk. »Vad menar du?« frågade han och drog åt handduken om midjan. »Jag menar, har du aldrig tänkt på att gifta dig?« »Jag ska gifta mig när jag har samlat familjen igen i ett bättre hus än det här eländiga kyffet«, sade han och skakade på huvudet. Jag gick runt honom och sade: »Du har inte svarat på den första frågan, har du varit med någon kvinna?« Han tittade förvånat på mig igen och mätte mig med blicken, kanske för första gången i sitt liv. Därefter började han kamma sig. Hans hår var becksvar, tjockt och krulligt. När han kammade sig använde han aldrig någon spegel. Han strök håret bakåt men visste mycket väl att det i nästa sekund skulle locka sig igen. Förr hade det gjort honom irriterad men nu brydde han sig inte om det längre. Den kvällen kom han hem sent och stökade runt överallt för att jag skulle vakna. När jag öppnade ögonen var han fortfarande påklädd och jag förstod genast att han ville svara på morgonens fråga. Han hade sitt eget naiva sätt att förmedla det på, men lyckades aldrig helt behärska spelet. Till att börja med letade han efter något han inte behövde, sedan vände han sig mot mig och började prata som om han fortsatte ett samtal som avbrutits ögonblicket innan: »Med egna ögon såg jag honom förblöda. De bar honom uppför trappan invirad i två smutsiga rockar. En naken gulaktig arm hängde ned mellan männen och började vaja fram och tillbaka som om den manade mig att följa efter honom. Snyftande gick jag uppför trappan mellan männens tunga, fasta steg. Du kan säga att jag har livlig fantasi, men jag har

**aldrig glömt det ... och jag ska berätta en annan hemlighet som jag aldrig har avslöjat för någon ... jag kommer ihåg att jag rusade in i deras rum en dag, jag minns inte varför, men så snart jag öppnat dörren och kommit över tröskeln såg jag dem tillsammans i sängen. Jag tror att de var nakna, men det enda jag såg var hans arm, hans nakna, mörka, starka arm runt hennes vita midja. Jag blundade, vände på klacken och sprang. Dagen därpå kom han till mig, satte mig ned framför sig och började prata. Jag kommer inte längre ihåg vad han sade. Men detta är allt jag minns av min far. Det är allt. Hela min far. Det är det hela ... bara en arm: ena gången höll den om mamma, andra gången om döden. Det är allt. Hela min far. Allt.**

Ung, sade alla, så ung. Och här är du nu, till följd av all din ungdom, en prick i det allomfattande tomrummet, en svävande bubbla som ingen ser och som inte kan välja sin väg. Kanske vore det bättre för dig att tillbringa ditt liv här, en prick på knä med pannan mot marken i väntan på att en tung fot ska sparka dig. Då skulle du fara upp med skammen ätande på din kropp som skabb. Men här kommer du till och med att sakna Salims blick som fortfarande bränner i ditt inre. Till och med hans sista farväl kommer du att sakna här. Det kommer aldrig att finnas en piska som gör dig lika illa som Salims har gjort under alla de år av tomhet och tystnad som han lämnade efter sig när han gick. Han hejdade mig en dag, bara en vecka efter deras intrång i Gaza, krokade arm med mig och frågade: »Har du aldrig längtat efter att en dag avlossa ett skott på slagfältet? Ska du ge upp utan att ha skjutit en enda kula?» Plötsligt började jag darra. Där var den farlige mannen alldeles intill mig. Men han fortsatte som om han inte kände hur min kropp skakade under hans arm. »Jag vet att de dödade din far. Alldeles säkert har du knutit näven i fickan, känt hämndlystnad och sagt, om bara ... då!« Han stannade oväntat, leendet dog bort och ögonen smalnade: »Vi har allt som behövs. Kommer du med?» Men dagen därpå ledde de oss till platsen bakom lägret och ställde upp oss på rad: Zakaria. Zakaria. Zakaria. Jag väntade mig att Salim skulle bli avslöjad, men ingen trodde mig. Det var först när de ledde bort honom bakom muren som jag med egna ögon såg hur han tog farväl av Zakaria med dödligt förakt. Hans ansiktsuttryck förändrades dock plötsligt och de frusna, skrämmande dragen ersattes av stolthet, stoltheten hos en som vet att han ska avrättas offentligt, inför allas ögon, för en sak som alla respekterar. Därefter slutade vi titta på honom och vände blickarna mot Zakaria, som stod där framför oss med sammanflätade fingrar och tittade ned i marken. I regnet stod vi och väntade spánt på det enda skottet som skulle avlossas bakom oss på nära håll. När det ljud ryckte Zakaria till som om det träffat honom i magen och hukade sig. Vi väntade oss att han skulle falla. Därefter hörde vi ett andra skott och som genom en tyst överenskommelse riktades allas ögon mot Zakaria där han stod rakt framför oss. Gruset knastrade och officeren kom tillbaka med ett litet belåtet leende. »Ge er iväg hem«, ropade han. »Ni har sett tillräckligt.« Vi gick långsamt tillbaka till lägret, var och en med sin skam.

**Han kom hem lugn men dämpad, satte sig ned och bet sig i läppen medan han tittade på mig. Sedan reste han sig, gick in i köket och meddelade mig**

**däriifrån: »De sköt Salim i dag och i morgon kan turen komma till vem som helst av oss.« Jag följde efter honom och såg honom fylla vattenkaraffen. Han drack alltid ur den. Jag lade märke till hur blek han var. När han druckit färdigt vände han sig till mig och sade: »Det kan vara min tur i morgon.« Jag lämnade köket och gick fram till fönstret, kände hur han gick bakom mig. »Din tur? Varför det? Du har ju inte gjort något. De dödade Salim för att han ... ja, du känner ju till Salim ... men varför skulle de döda dig?«**

Alldeles säkert ville hon lugna mig och hade ingen aning om att hon fick mig att känna ännu mer skam. Varför skulle de döda dig? En i raden av oansenliga personer som lika gärna kan fortsätta leva sina obetydliga liv och dö obemärkta. En billig död precis här.

*Han låg hopsjunken över mig som om den kalla vinden plötsligt upplöst alla muskler i hans kropp utan att han märkt det. Med tiden skulle han bli ett skelett, avskalat av sol och sand. Fungera som en vägvisare som leder vilse.*

Ännu en gång trängde min blick genom mörkret och sökte efter klockan som hängde mitt emot mig. Säkert började det lida mot midnatt. Jag tycktes ha vant mig vid mörkret, för genom ett glåmigt, grått ljus såg jag de båda närma sig varandra, förberedda och orubbliga: svarta och tunna mot det runda rena skinande vita. Deras tickande ökade takten i andlös väntan på ögonblicket för deras ljudliga förening. Zakaria, försjunken i sina drömmar, vände sig på andra sidan och började snarka hest och djupt. Så gott jag kunde fokuserade jag blicken på den svarta visaren som kröp över den vita urtavlan och tänkte: vilka ansträngningar den gör hela dagen för detta flyktiga möte. Trots det stannar inte den andra lilla visaren, som kallt väntat som en lans högst upp. Och ändå, om de omfamnade varandra när de möttes och stannade där skulle de dö omedelbart. Som alla önskningar krymper ihop och fördärvas om de uppfylls. Ögonblicket därpå knarrade klockan till och slutade ticka för ett ögonblick, som för att värdigt och beslutsamt tillkännage en fruktansvärd nyhet för en åhörarskara i tyst förväntan. Den stora visaren tog ett litet språng och lade sig precis över den korta och båda uppslukades av de tolv höga metalliska slagen. Det tolfte kom som en darrning efter en utlösning. Genast därefter gled den stora visaren vidare och fortsatte bort, tickande sina ensamma steg i tomheten. Midnatt. Om fyra timmar, högt räknat, skulle ljuset, alla flyendes hänsynslösa fiende, återfödas. Plötsligt skälvde det till i mitt inre och jag kände fostrets små rörelser flöda inuti min kropp. Det var första gången jag kände det röra sig, långt borta i det oändliga okända mörkret. Rörelserna var små, som en darrande fågel instängd mellan försiktigt kupade handflator. Ögonblicket därpå tvivlade jag på att det verkligen hade hänt och lade händerna på varandra över fostret. Men då var det tyst, avlägset och kanske irriterat. Jag kallade honom Hamid, men tog

**tillbaka det och började plötsligt gråta, utan orsak eller kanske över allting på en gång.**

*Jag visste att det skulle hända. En liten purpurfärgad flamma sköt upp bakom kullen och började stiga genom mörkret i nervösa språng med en spretig svans av blå gnistor efter sig. Den fortsatte stiga tills den exploderade med ett ihåligt ljud, som om den uttömt sina krafter, och förvandlades till ett lysande lila moln som svävade lågt, fäst i kanten av den halvbåge av vit rök som beskrev flammans rörelse. Därefter började molnet gradvis upplösas och regna små gnistor. Flamman hade hastigt lyst upp marken och fått den att verka mer mystisk än den var, helt överklig.*

För första gången sedan jag gav mig ut i öknen greps jag av en skräck utan like. Jag fick för mig att den låga kullen rakt framför mig, som ljuset plötsligt gjort tydlig, dolde en ond ande, en man, en profet eller något ingen kunde föreställa sig. Jag ansträngde mig hårt för att hålla nerverna i styr, och benen darrade som på ett skrämt djur. Jag höll andan och försökte tänka: utan tvivel hade en grupp eller en ensam man bakom kullen skjutit upp ljussignalen. Övertygelsen att jag måste klara mig helt själv väckte en häftig vilja att försvara mitt liv med alla medel. I ett slag fick jag full kontroll över min andning, mina rörelser och mitt förnuft. Jag kastade mig ned på marken och pressade kroppen mot den så mycket jag kunde. Att en man avfyrade en signalpistol betydde att han var hemmastadd i trakten och att han ville bli hittad. Den insikten gav mig känslan att jag stod inför någon i en exakt omvänd situation. Här låg jag och tryckte kroppen mot marken allt jag förmådde för att inte bli upptäckt. Och bakom kullen fanns någon som avfyrat strålljus mot himlen för att bli upptäckt. Trots skillnaden var vi båda vilse.

*Han visste ingenting men den dunkla fara som dykt upp helt utan förvarning väckte hans instinkter, ända ut i fingerspetsarna. Han låg utsträckt, blick stilla, tätt mot mitt bröst. Jag kände hans puls bulta mot mig, varm och stadig. Genom den totala tystnaden och över ett svårberäknat avstånd hördes ljudet av tunga steg som släpade sig fram över den mjuka sanden precis bakom kullen.*

Genast var alla mina sinnen på helspänn. Jag började mäta upp avståndet till de avlägsna stegen. De tycktes vara på väg rakt mot mig, långsamt och försiktigt. För första gången i mitt liv saknade jag ett vapen, här där man inte ens kunde få tag i en sten eller en käpp. Först blev ett ensamt huvud synligt rakt ovanför kullen. Jag kunde urskilja ett klot som var svartare än den svarta himlen runt det. Mannen verkade tveka ett ögonblick, som om även han anade en dunkel fara, innan han långsamt började klättra uppför den lilla sluttningen. Ögonblicket därpå stod han på toppen av den låga kullen, som en mörk skugga av en stenstaty bebodd av en vålnads själ. Försiktigt tog han sig ned till foten av kullen och gick rakt mot mig. Jag höll tillbaka mina andetag eftersom tystnaden skulle kunna föra minsta ljud vidare. Mitt enda vapen var min möjlighet att överraska honom. Det var nog för att känna att en dold kraft stod på min sida. Hans steg hördes allt tydligare. Jag antog att han var beväpnad. En ensam man i öknen som bar en signalpistol hade alldeles säkert andra vapen också. Kanske var han en soldat tränad i närstrid. Jag tänkte att om han gick förbi

bara två meter ifrån mig så skulle ingenting behöva hända. Men han verkade vara på väg rakt mot mig som om han hade tagit sikte på mig. Plötsligt stod han mitt framför mig. Jag kände hur marken slungade upp mig mot honom och vi föll omkull tillsammans. I samma sekund som jag grep om hans överarmar och hävde min kropp över hans blev jag övertygad om att jag var den starkare av oss. Försiktigt men bestämt drog jag upp knäet och satte det mellan benen på honom. Han började stöna svagt och sade något. Utan att ge honom en sekund att samla sig släppte jag en av hans händer och kastade en näve sand i ansiktet på honom. Det gav mig möjlighet att söka igenom honom ordentligt: först hittade jag det lilla maskingeväret som hängde över hans axel, ryckte det till mig och utan att veta varför kastade jag iväg det. Jag tog också ifrån honom signalpistolen. Men den långa kniven behöll jag. Han suckade samtidigt som chocken hade förlamat honom helt. Han låg kvar utsträckt på marken och började prata utan uppehåll, upprepade en och samma mening gång på gång. Därefter satte han sig lugnt upp, gnuggade sig i ögonen och spottade sand ur munnen. Ytterligare en gång upprepade han en avbruten mening som om det var en förolämpning, så jag sade åt honom att vara tyst. Först då satte han händerna i marken på helspänn och började förbluffad se sig omkring. Med en otrolig fart kom han på fötter och tog tag om min hals med sina smala, hårda händer. Men när han kände kniven pressa mot magen drog han sig undan och började åter förvirrat se sig omkring. Det fick mig att inse att han inte hade gett upp den tidigare striden på grund av min styrka. Orsaken till att han inte hade gjort motstånd var att han trodde att det var hans vänner som överraskat honom. Han var rasande över deras misstag eller om det skulle föreställa ett skämt. Aldrig hade han väntat sig att plötsligt höra arabiska på den här avlägsna platsen. Det tycktes ta honom lång tid att inse. Länge stod han och slog handflatorna mot benen i total förvirring. Till slut satte han sig med huvudet i händerna. Jag satte mig bredvid honom med kniven i ett fast grepp.

**Väntan hade blivit så välbekant för mig att jag räknade med att kunna somna nu. Men det var omöjligt. Jag föreställde mig honom som ett barn inför en främmande, rå och brutal värld, en värld som en liten krossad leksak vars bitar spritts över ett område som hans små armar inte kunde nå. Plötsligt bestämde jag mig för att träffa henne. På ett ögonblick visste jag att det var det första jag skulle göra på morgonen. Jag skulle gå till henne, knacka på dörren och säga: »Jag är hans andra fru.« Jag skulle låta henne titta på mig och säga vad hon ville. Men så snart jag hade träffat henne skulle jag veta hur jag skulle hantera både honom och henne. Det tjänade ingenting till att sitta här och vänta. Jag skulle döma mig själv till döden om jag lät honom betrakta mig som bara en hållplats på vägen mellan hennes hus och skolan, där han kan tömma ur sig sin sädesvätska och fortsätta. All denna väntan, Maryam ... Denna långa väntan som slutade med att du blev en hållplats! Vilken väntan! Hans steg skulle ticka från väggen hela natten medan de passerade via dig på väg till ... eller på väg från ... tick tack, tick tack, tick tack. Rinna mellan dina fingrar som sand. Din långa resa kommer att sluta i det mest triviala tillstånd. En**

**hållplats. Allt du ville ha kommer att finnas framför dig men det kommer aldrig någonsin att bli ditt.**

*De satt i den vidsträckta ödsligheten som två spöken åtskilda bara av ett knivblad. De såg överkliga ut i den kalla vind som svepte runt dem, dödens vind. De väntade på sanningens ögonblick, det enda, som verkade lika långt borta som deras axlar var nära, en oförmodad närhet. Att de stött samman i denna oändlighet framstod som ett underligt öde eller kanske en slump. Men det var oundvikligt. Och nu satt de tillsammans och försökte förlika sig med att det var vad som hänt.*

Till sist frågade jag honom: »Varifrån kom du?«

*Han lyfte huvudet, försökte få blicken att tränga igenom mörkret för att se den som talade på nära håll. Men mörkret var för kompakt. Han mumlade ett enda ord och spottade.*

Jag stötte till honom med knivspetsen som jag höll mot hans midja och frågade honom igen: »Varifrån kom du?«

*Han var tyst en stund och tänkte efter noga innan han uppgivet slog ut med händerna och skakade på huvudet. Han kastade ur sig några enstaka ord och försökte resa sig.*

Men jag tvingade honom att sätta sig igen.

*Han lydde och slog ut med händerna en gång till, uppgiven på nytt.*

Jag försökte hålla mig lugn och frågade igen: »Är det långt till al-Zahiriya härifrån?«

*Men han bara ryckte på axlarna och slog ut med armarna.*

Plötsligt kom jag att tänka på ljussignalen. Han trodde säkert att det fanns en patrull i närheten. Jag ångrade för en sekund att jag kastat iväg maskingeväret, men jag visste i vilket fall som helst inte hur jag skulle använda det. Dessutom var det kanske bättre att det inte kom till användning eftersom dess skott skulle låta som åskdunder i den här totala tystnaden och nå över hela öknen, till dess yttersta gränser. Här satt jag med en gisslan som jag inte visste vart jag skulle föra eller hur jag skulle dra nytta av. Kanske hade det varit bättre att döda honom direkt under vår första strid. Nu verkade det omöjligt, mer än jag förmådde, och dessutom meningslöst. Jag kände att han fanns intill mig, kunde höra honom andas. Han verkade utmattad, vilsen och förvirrad. Men han satt på helspänn som om han väntade på en överraskning rakt framför sina fötter. Med ens föreföll nattens långa timmar som en utdragen fruktansvärd dröm, ofattbar. Ett tillstånd av vilsenhet och förvirring, som om jag var indragen i en brutal mardröm. Jag befann mig alltså åter i en situation jag inte kunde hantera, vilket till en början fick mig att le och därefter att plötsligt skratta högt.

Zakaria rullade över på sidan och tittade på mig innan han somnade om, som om även han trodde att han var indragen i en vansinnig dröm.

Du kanske inte förstår något annat än hebreiska. Det spelar ingen roll. Hör här: Är det inte ödets ironi att vi skulle mötas i det här tomrummet, gå rakt på varandra som vi gjorde, och sedan inte kunna prata med varandra? Han var vänd mot mig men hans ansiktsuttryck var svårtytt, osäkert och lite skeptiskt. Att han var rädd rådde det ingen tvekan om, medan jag befann mig bortom rädsla i ett underligt, oförklarligt tillstånd. »I vilket fall som helst kan du inte förbli ett spöke på det här sättet. Vi måste hitta ett namn åt dig och något slags livshistoria. Vi har gott om tid till det. Innan de hittar dig med sina pannlampor och hundar har vi gjort dig till en färdig person och då får det ett värde att döda dig.«

Bara en av oss kan finnas kvar: jag eller hon. Inte ens djävulen själv kan leva med er båda tillsammans, som två hjärnspöken, som två käftar i ett skruvstäd som jag krossas mellan.

»Låt oss ta det igen, lugnt och metodiskt: Vad heter du? Lönlöst. Även om du förstod vad jag sade skulle du aldrig berätta sanningen. Vi snurrar runt i en ond cirkel och tiden kan inte arbeta mot oss båda samtidigt, på samma sätt. De kan befinna sig närmare dig än jag föreställer mig. Men du är närmare mig än de kan tänka sig. Så, som du ser, handlar hela saken om avstånd, inget annat. Kanske också om tid. Gott så. Men tiden bekymrar mig inte särskilt, som du märker, och avståndet är till min fördel, eftersom du är närmare mitt vapen än jag är deras gevärsmynningar. Det finns en annan sak som har viss betydelse och som du borde ta med i beräkningen: att döda dig här, några steg bort från dem, kanske bara några steg bort från ditt läger, är en större affär än att jag blir dödad. Jag är bara en ensam och obehärdad fiende som stormat in i ert fäste. Allting är relativt här och det är också till min fördel. Det är något underligt med situationen. För bara några minuter sedan var allt i hela världen emot mig. Allt som hände i Gaza och i Jordanien verkade till min nackdel och jag befann mig här, på den här eländiga platsen, omgiven av motgångar på alla håll. Så låt mig säga något viktigt: Jag har inget att förlora nu och därför har du gått miste om möjligheten att använda mig till din fördel.«

**Om jag bara kunde få henne att förstå att jag inte har något emot henne och att det som hände inte hade med henne att göra. Men vad betyder ord för henne när jag har blivit den andra hustrun och sitter i hennes makes knä? Grannarnas och kvinnornas tungor kommer att vara igång dag och natt: »Där är hon som stal Fathiyas man. Den stackarn har fem barn med honom som springer runt och leker på gatorna inför Guds och alla människors ögon.« Och du, vad kommer du att säga? Du, du, du, vad kommer jag att betyda för dig? De kommer att säga: »Hennes bror blev nästan vansinnig och flydde förnedrad. Hennes första barn föddes fem månader efter bröllopet, vilken skam!« De kan dra åt helvete allihop! Men du, du, vad kommer du att säga till dem? De kommer att säga: »Han gifte sig med henne utan hemgift. Hon var ung och stod i brand. Och hon har ett hus med två rum, två sängar och en stekpanna. Han lyckades sparka ut hennes lillebror som försvann och aldrig**

**hördes av igen.« Lögnare! Men du, du. Vad kommer du att säga, Zakaria? Vad tänker du säga? Du är det enda jag har kvar nu. Alla andra runt mig har försvunnit. Så vad kommer du att säga?**

*Himlen började höja sig och längst bort vid horisonten bredde en fin obruten linje av grå gryning ut sig och stannade kvar. Ögonblicket därpå föreföll stjärnorna mindre strålände och mer avlägsna. Den djupa tystnaden väckte åter hans rädsla och han började se sig omkring. Väntan hade utvecklats till ett bottenlöst trask och tiden till en fiende. Hamid verkade orubblig, fast besluten att stanna där han var till slutet. Han hade ett övertag gentemot sin motståndare i det att han i likhet med mig inte väntade på någonting. För mig representerade han beständighet, inte förgänglighet. Han hade gått vilse, förstås, men det betydde ingenting för honom. Inte för att han inte förstod utan därför att han inte längre ville någonstans. Sedan natten fallit hade han girigt hållit den här platsen, som bestod och hade blivit hans kungadöme.*

Plötsligt kom jag ihåg att den andre var där, så jag vände mig till honom och frågade: »Känner du till en man från Gaza som hette Salim?« Han rörde inte på huvudet utan fortsatte titta i sanden mellan sina fötter. »Det är inte bara det. Du kanske var med och dödade honom till och med. Jag ska låta dagsljuset avgöra den saken«, sade jag. Först då vände han sig mot mig och började prata oavbrutet, nervöst och uppretat, viftade med armarna omkring sig och pekade ömsom hit och ömsom dit. Men när jag pressade knivspetsen mot midjan på honom tystnade han. »Använd inte din röst i stället för den där signalpistolen du blev av med. Hur som helst förstår jag inte ett ord av vad du säger och här finns ingen annan som förstår. Så varför gör du dig besväret?« sade jag.

**Klockan slog två och tystnade ett ögonblick innan de ensamma stegen tickade igång igen i mitt huvud och på väggen. Du gav mig den där kistan, hängde upp den rakt framför mig så att jag skulle kunna begrava dig i den. Men dina fotsteg kommer aldrig att begravas. De kommer att ljuda runt den för evigt och ingen annan än jag kommer att begravas i kistan. Och även därefter kommer dina steg att fortsätta eka i den, runt den och över den. Den lilla kistan på väggen kommer till slut att stänga in oss alla. Men dina steg kommer att gå vidare när vi andra är inuti. Bara du kommer att fortsätta utanför den och fullfölja din resa utan slut. Utan slut? Gode Gud! Det kan ingen annan än du veta.**

*Plötsligt fick han en idé. Han tog av sig bältet och började ivrigt och noggrant snöra fast den andre mannens händer bakom ryggen. Han mötte inget motstånd. När han var färdig återvände han till sin plats och satte sig med kniven i knäet. Han satte huvudet i händerna när en kall vind svepte ned från kullen, tyst och bitande, och drog upp knäna mot bröstet. Långt bortifrån kom ett dämpat muller och även om mörkret gradvis var på väg att lätta låg det fortfarande kvar överallt. Han reste sig upp och såg sig forskande omkring efter ett tecken. Sedan satte han sig ned igen. Hastigt började han söka igenom den andres fickor.*

Så fort mina fingrar fann hans tunna plånbok, tog jag ut den och undersökte den. På grund av mörkret var det svårt att avgöra vad papperen var värda som fanns däri. Så jag stoppade hela plånboken i skjortfickan. Han fortsatte stirra förvirrat på mig och verkade trosvisst vänta på ett mirakel direkt framför fötterna. Men jag var övertygad om att han vilket ögonblick som helst skulle inse att miraklet han väntade på skulle innebära hans undergång i samma sekund som det inträffade. Jag visste inte hur han skulle ta emot insikten, som var oundviklig. Plötsligt verkade han höra det avlägsna mullret, för han sträckte på sig, tittade sig omkring och sedan på mig. Först då viftade jag med kniven för att hjälpa honom inse vad miraklet han väntade på innebar och då sjönk han ihop igen på sin plats. Ögonblicket därpå skedde något underligt: Jag stod upp medan han satt hopsjunken precis vid mina fötter. Plötsligt fick jag för mig att allt i den här tigande öknen, varje sandkorn, varje vindpust, varje stjärna, varje punkt i mörkret, allt stirrade på oss så som vi stirrat på Zakaria när han låg vid officerens fötter och väntade på det fruktansvärda dödsögonblicket. Salim stod tillsammans med oss i det raka ledet, med huvudet surrande som en bikupa i uppror. Innan någon förstod vad som hände började Zakaria ropa: »Jag ska peka ut Salim.« Men Salim besparade honom att bli en uttalad förrädare, tog tre fasta steg framåt och stannade. Under hans dödsdömda fötter exploderade den tigande öknen utan förbarmande och alla minnena från de förödande åren av tystnad regnade ned över mig: Varför skulle de döda dig? Salim kom och tog din arm: »Alldeles säkert har du knutit näven i fickan hela livet och sagt 'Kom bara! Kom!'« Hans nakna arm hade glidit ut mellan de blodfläckade rockarna som männen bar honom i uppför trappan. Den började pendla fram och tillbaka som en uppmaning att följa efter. Ett enda skott kom från andra sidan av den raserade muren. Zakaria föll ihop framför oss som om det avlossats från våra ögon, tyst riktade mot honom. Senare kom Umm Salim till mig: »Jag gick dit på natten, men jag hittade honom inte. De har begravt honom själva, har du någon aning om var? Min son. Mitt hjärta. Mitt livs ljus. Det enda som fanns kvar åt mig.« Den överlastade båten krängde på den flammande svarta världens yta. Var hade de begravt honom? Mamma hade burit hemligheten med sig när hon lämnade oss. Det var det enda hon hade kvar. Det enda som fanns kvar åt er. Det enda som fanns kvar åt mig. Bokslut över vad som blev kvar. Bokslut över förlusterna. Bokslut över döden. Allt som finns kvar åt mig i den här världen: en överfart av svart sand, en färja mellan två förluster, en tunnel blockerad i båda ändar. Allt för senare betalning. För senare betalning. Han slog igen dörren, tog av sig skorna och satte sig, som om han var herre i huset. Om jag bara hade haft en plank och ett stycke jord att begrava honom i skulle jag ha dödat honom. Men hon sade ingenting. Hon lät mig gå utan att ropa på mig en enda gång.

↑↑↑↑↑

**En plötslig skälvning for genom mig och jag började darra. Något hände honom i precis det ögonblicket ... men om jag skulle väcka Zakaria och säga till honom: »Det hände Hamid något precis nu. Jag kände det«, så skulle han säga att jag var galen. Jag ville lämna sängen genast så jag steg upp och trevade mig fram till köket. Tystnaden låg tung och klockans tickande steg tog**

sig genom dörren fram till mina öron, outtröttliga trots den sena timman. Jag drack lite vatten för att ha något att göra innan jag försiktigt öppnade dörren och stirrade ut i den mörka trappan. Jag gick fram till fönstret och tittade ut på gatan som glittrade tyst i det bleka gatljuset, helt öde. Därefter gick jag tillbaka till köket. Där rörde det sig igen, samma lilla ilskna rörelse, snabbt övergående men omöjlig att glömma. Jag stannade, lutade mig mot dörren och gav honom namnet Hamid. Utan förvarning började jag gråta. En kall vind svepte in från det öppna fönstret och fick mig att rysa till och huttra. Jag gick tillbaka in i rummet för att hämta något att svepa om mig. När jag kom fram till sängen hörde jag hans tunga regelbundna andning och tänkte: »Jag undrar om han går med på att jag kallar honom Hamid?« Och när jag tog upp filten funderade jag vidare: »Jag undrar om Hamid går med på att jag ger Zakarias son hans namn.« Jag bestämde mig för att gå tillbaka till köket, sätta på spisen och koka te för att värma både mig och den lille. När jag stirrade in i den flammande blå lågan väcktes en rasande tanke i mig: »Varför skulle jag kalla honom Hamid?« Ingen av dem stod ut att se den andre. Hamid sade att Zakaria var genomrutten. Inget annat, rutten. Det var det enda ord han använde om honom. Och Zakaria, å sin sida, kallade Hamid för lillen. För Zakaria var han alltid ett barn som inte visste hur han skulle handskas med livet, hur han skulle klara sig själv. Skulle de kunna förenas igen? Det föreföll helt omöjligt, livsfarligt till och med. Jag visste att Zakaria inte ville ha barnet och att han ville att jag skulle göra mig av med det på ett eller annat sätt. Ett helvetiskt skrikande paket som kommer att förvandla dig till en mänsklig mjölkflaska. Gode Gud, hur kan ödet ordna allting på ett så förfärligt sätt? Hur? Hamid hade kommit in bakom min rygg, lugn och samlad som vanligt, och satt sig bak och fram på en stol med armarna stödda på ryggstödet: »Du gör så gott te ... räcker det till mig också?« Jag gav honom ett glas och han smuttade på det, brände sig på den heta vätskan och smackade. Han hade kommit för att säga något efter ett par dagars ilsken tystnad. Jag undvek att titta rakt på honom för att få honom att känna sig bekväm. Utan omsvep sade han vad han hade på hjärtat: »Alltså ... kan du inte göra dig av med det på något sätt? Det är ju trots allt en oäkting.« Jag svarade inte och det verkade som om han förstod att hans sätt att närma sig ämnet var aggressivt. Han reste sig, närmade sig och ställde sig rakt framför mig: »Jag kan inte hindra giftermålet som ni har ordnat mot min vilja ... Men ...« Han tystnade igen och gick undan en bit. Jag hörde rösten bakom min rygg. »Jag har goda skäl att säga de här sakerna som egentligen inte rör mig: Tycker du verkligen att ett barn som växer upp i skuggan av en man som Zakaria förtjänar att leva?« Han tvekade ett ögonblick innan han sade vad han brukade säga och det jag väntade mig. »Han är genomrutten.« Jag bet ihop käkarna och gick därifrån. Men han följde efter och tog mig i armen: »Oavsett vad jag tycker är jag tvungen att gifta bort dig med honom om några timmar. Om du vill förstöra det för dig själv och din make så gör det, men försök åtminstone att inte

**förstöra det för barnet. Enda möjligheten för det att klara sig undan är att du gör dig av med det.» Med det lämnade han mig, gick nedför trappan och slog igen dörren. Det enda som finns kvar. Det enda som finns kvar åt er allihop.**

Vad finns kvar åt oss och mellan oss, din tysta, ilskna vålnad? Mitt liv och din död är förenade på ett sätt som varken du eller jag kan lösa upp. Trots det vet ingen hur det kommer att sluta.

*En vind blåste upp och drog med sig en svans av mjuk sand som strök över deras fötter. Vinden ökade i styrka och allting täcktes av sand, fotspåren och metallklumpen en bit bort som var ett vapen. Vinden lät höra en bortdöende vissling och vände hastigt mot söder. Det påminde dem om att jag fanns där, att jag var den första faktorn att ta hänsyn till i deras bittra väntan. Medan visslingen tonade ut i mörkret i en torr, våldsam virvel, kände de båda den oändliga vidden, avskild, osårbar och beständig, oceanen som bredde ut sig runt om dem, det omätbara avståndet och det obegränsade djupet. Fasa. Den klarnade luften bar på alla slags överraskningar, sida vid sida. Min enorma kropp som kunde älska eller hata, men aldrig glömma. Ursprungligheten. Tiden själv var djupt rotad i mitt inre. Kärlek och tystnad. Våld och vrede. Och bortom det, framför och över allt annat, underkastelse.*

**Jag stod framför köksfönstret och smuttade på det varma teet när en skranglig tråkärria, dragen av en liten åsna, i sakta mak rullade fram längst bort på gatan. En sovande man satt och vaggade på kärran medan den trötta åsnan långsamt kryssade fram, sniffade på marken och hittade något att äta då och då. Deras planlösa färd i natten såg ut att ledas av en förrädisk strömvirvel som förde dem båda med sig. Det avlägsna hovklappret blandades och flöt ihop med tickandet från klockan på väggen i det andra rummet. Den satt fast i en annan cirkel, även den svävande på ytan av en ström som ingen kunde tygla eller gå till botten med. Samtidigt försvann Hamid allt längre bort, ned i djupet. För ett ögonblick suddades hans ansiktsdrag ut medan jag förgäves försökte återkalla dem. Men de hade lösts upp i mitt medvetande liksom hans närvaro löstes upp när han stängde dörren och hans steg dog bort i trappan. Han hade blivit en del av den underström som flödar under våra liv och bär oss utan att vi känner det, minut efter minut under våra färglösa dagar. Dagar som flyter på ytan styrda av en enväldig men oförnimbar kraft mot okända mål. Plötsligt insåg jag att jag med vidöppna ögon hade stirrat in i mörkret sedan natten fallit, buren av hans starka armar utan att märka det, på drift som en sjöfarare vars roder vågorna slagit sönder och som måste upptäcka de världar strömmen tvingade honom att passera. Det hade varit en falsk förhoppning att jag för ett enda ögonblick skulle kunna sluta ögonen medan han fortfarande gick, eftersom hans steg brände i mina ögon varje sekund, dag och natt. Jag skriver till dig om jag kommer fram. Men under en obestämd tid skulle han befinna sig på väg mellan mig och sin mor.**

Kanske för alltid. Vandra över våra båda kroppar i den skrämmande ovissa värld av tid och avstånd som skiljde oss åt. Men likafullt skulle han finnas här så länge Zakaria fanns här. Bakom mig hörde jag hans steg knarra som om han gick på korksulor. Han stannade först ett ögonblick i det andra rummet, sedan kom han in i köket och ställde sig bakom mig.

– Jag trodde att du hade gått ut. Vad är det som händer? Du har inte sovit en blund ... vad är det med dig? Tänker du fortfarande på pojken?

– Vad är klockan nu?

– Jag vet inte. Tror du att jag tittar på klockan medan jag sover?

Han närmade sig försiktigt, som om han utforskade platsen. Så stannade han och stirrade ut genom fönstret, först på gatan och därefter upp mot den svarta himlen som bredde ut sig över de låga hustaken, plåtskjulen och lerhusen mitt emot.

– Gryningen är på väg ... Vad är det egentligen med dig?

– Jag kan inte, kan inte ... Hans steg fyller huvudet på mig, ekar därinne.

– Vems steg?

– Hans steg, Hamids. Har du glömt honom?

– Du är galen. Hör du hans steg?

– Hans steg ... i varje tickande, ett steg ... Har det aldrig slagit dig att han ...

Jag tystnade med ens när jag tittade på honom. Han verkade stel och avlägsen. Kanske hade han ännu inte sett klockan. Jag tittade åter ut genom fönstret men han lade handen på min skuldra och fick mig att vända mig så att jag hamnade rakt framför honom. Han började prata ömt och milt, som om han talade till ett barn:

– Lyssna på mig, Maryam, om du inte kan sova på grund av den där förbannade klockan så har jag en lösning på det. Vet du, Maryam, om vi puttar den lite på sned så kommer pendeln att stanna. Jag förstår mig på den här sortens eländiga väggklockor. Pendeln rör sig inte om de inte hänger rakt. Du skulle ha sagt till mig redan när vi gick och lade oss. Kom nu.

Han vände sig om och gick. Jag följde efter, hann före honom till köksdörren och blockerade vägen för honom. Han stannade förvånad och stirrade på mig.

– Nej, det behövs inte. Jag kan ändå inte sova nu när nästan hela natten har gått. Det är heller inte bara klockan som tickar ...

Jag avbröt mig lite medan han fortsatte att se förvånat på mig. Sedan kunde jag inte hålla mig längre utan pekade på magen, blundade och fortsatte:

– Han här, han tickar också.

– Han?

Jag betraktade honom, såg händerna knyts och öppnas som om han omedvetet förberedde sig på en sammandrabbning, oförutsägbar och livsfarlig. Jag kände en våldsam virvelrörelse inombords samtidigt som halsen snördes åt.

– Han. Din son. Han rörde på sig för första gången för en liten stund sedan. Två gånger.

Han ryggade undan och jag lyfte blicken mot hans ansikte. Plötsligt rynkade han pannan så att två veck uppstod mellan ögonbrynen som djupa sår. Bakom honom, utanför fönstret, höjde sig himlen över ler- och plåthusens låga tak och lämnade ett tjockt grått streck bakom sig. Han vände sig om och lät mig stirra på hans breda lite krumma rygg medan han gick mot fönstret med långsamma steg. Där stannade han med händerna knäppta bakom ryggen. Sedan var det tyst. Och i tystnaden slog klockan tre ihåliga, avlägsna slag innan den ensamma käppens steg började sina enträgna eviga stötar igen. I den stunden fick jag för mig att tickandet var hur tystnaden lät, att tystnaden inte kunde existera utan ljud och att det var tystnadens ljud som gjorde främlingskapet, ödsligheten och ovissheten påtagligt. Det förvånade mig inte att han vände ryggen till med en grimas och tänkte över problemet. Men det förvånade mig att han blev överraskad eftersom han redan visste. Tickandet skallade runt oss som dödliga kulor. Jag ville bryta den outhärdliga väntan. Väntan på att han skulle vända sig om och säga något. Jag var nöjd med hur min röst lät, som om en annan kvinna talade genom min mun, lugn, undergiven och skuldmedveten:

– Det blir svårt att göra sig av med honom nu.

Från där han stod kastade han ur sig ett fullständigt svar i sex bokstäver:

– Jag vet!

Tystnad. Väntan började åter växa och breda ut sig mellan oss som metall. Inte som en bro eller vägg, bara ett kallt stycke stål som fanns där, hängande i luften. Nattens klor hade just släppt sitt grepp om lägreets tak och himlen

började långsamt häva sig som en mäktig örn på väg att lyfta. För en sekund välldde hela framtiden upp i mitt medvetande, som om en blixst kastade ljus över det väldiga, skrämmande, okända. Jag började darra. Jag kände hans oroande avlägsenhet, hur den växte i stället för att smälta bort. Jag väntade. Och väntade. Det skrämde mig att vi stod där tillsammans, jag och han som låg hopkrupen och gömd i mitt inre, och väntade på hans ord. Utan att vända sig om började han tala, långsamt och lågt. Jag blev tvungen att koncentrera mig för att uppfatta hans röst som böljade mellan oss, som om han vände sig mer till allt annat som fanns runt oss, badande i det tunga grå ljuset, än till mig.

– Ett sjätte barn? Sjätte! Kan du föreställa dig det? Väntar du dig att jag ska hoppa av glädje? Han är det sjätte! Tusen gånger har jag gett dig rådet att göra dig av med honom, men du tror att han ska bli något speciellt och viktigt.

Han tystnade ett ögonblick som om han nått fram till ett kommatecken i boken han långsamt läste ur.

– Och skvallret! Vad tror du folk kommer att säga? En skam. Ett barn efter fem månaders äktenskap!

Rasande stod han där, funderade fram och tillbaka över sina argument och lade fram dem i ryckiga, nervösa meningar. Jag fruktade att han skulle fördjupa sig i sin klagan och han tvekade inte länge innan han fortsatte på den inslagna vägen:

– Sex munnar för mig att mätta. Och så du och hon. Det krävs ett mirakel. Å, allihop tror ni att det är bästa sättet att knyta en man till sig! Att ett stycke kött binder honom vid er! Men du, jag ska säga dig att det är fel. En man som har fem barn bryr sig inte ett dugg.

Han vände sig om och tittade rakt på mig. Det bleka ljuset som hängde vid himlens rand bakom honom nådde hans skuldror och fick hans ansikte att se mörkare ut. Han tog ett steg framåt och stannade:

– Om Hamid, den förbannade ungen, fortfarande hade varit här ...

Som styrd av en osynlig kraft höjde jag händerna och pressade dem mot öronen allt vad jag förmådde. Hans röst dog bort och bara ett otydligt mummel kom från honom. Han stod framför mig och viftade med händerna, ilsken, sorgsen och sårad på en och samma gång. Så gick han förbi mig. Läpparna fortsatte röra sig snabbt men rösten studsade mot sakerna omkring oss, kom åter utan att ge ett ljud ifrån sig och löstes upp i det glåmiga, grå ljuset som liknade dimman över ett skuggigt träsk. I strid med hans röst

**välldde en annan röst upp i min kropp, dånade där, ljud med tusen ekon i mitt huvud som skallet från en skadad hund med en tom plåtburk över huvudet:**

**– Vi kan inte göra oss av med honom längre. Vi kan inte göra oss av med honom.**

**Och plötsligt slog det mig, bäst jag stod där, att jag inte heller kunde göra mig av med Zakaria. Och han inte med mig. Att inget annat återstod än att fortsätta mina dagar med händerna för öronen och sammanpressade läppar. Hamid försvann allt längre bort. Hans outtröttliga steg dunkade mot våra pannor utan nåd. Det kändes som om vidderna löst upp honom och att inget annat fanns kvar än ekot av hans obevekliga, ändlösa steg. Som om han var sista tåget som avgått från en övergiven station och lämnat oss på den raserade perrongen att lyssna till tystnadens ljud fullt av främlingskap, ödslighet och ovisshet, höra tystnaden ticka. Tick tack. Tick tack.**

I ljuset som plötsligt bröt fram föreföll den mjuka öknen med sina låga ändlösa sanddyner tystare och mer avvaktande. Blodet började åter pulsera i mina ådror. Den andre hade utmattad sjunkit ihop intill mig. Han kunde inte hindra sitt tunga huvud att gång på gång falla ned mot bröstet. Så öppnade han ögonen, drog ett djupt andetag och försökte resa sig, men utan att lyckas. Han tittade på mig och försökte för första gången säga någonting. Jag besvarade kallt hans blick och började dra knivbladet över skospetsen. Det gav ifrån sig ett utdraget gnissel. För ett kort ögonblick såg jag honom verkligen och i djupet av hans glänsande ögon, som verkade svarta i det flödande gråglåmiga ljus som omgav oss, uppfattade jag verklig fruktan och förkrossad, maktlös fasa. Som om han kände min sorgliga lilla seger slöt han ögonen för en sekund och när han öppnade dem igen fäste han blicken på marken bakom mig. Han gjorde ett försök att hasa sig fram på ändan. Sedan sträckte han på nacken och försökte säga något samtidigt som han gjorde tecken mot en metallflaska som låg ett par steg bort och som han tycktes ha tappat under vårt slagsmål kvällen innan. Men jag rörde mig inte. I stället sade jag långsamt medan jag ansträngde mig till det yttersta för att han skulle förstå: »Du kan dö av törst!« Men han fortsatte nicka med huvudet mot metallbehållaren. Han såg verkligen törstig ut. Jag sträckte mig efter den, skakade den intill örat och hörde lite vatten skvalpa. Men jag öppnade den inte och efter en stund kastade jag tillbaka den där den legat. Jag iakttog hans ansikte. Hans särade läppar darrade av tillbakahållen vrede. Ytterligare en gång sade jag sakta till honom: »Du kan dö av törst.« Det fick honom att åter försöka ta sig till flaskan genom att pressa klackarna på de tunga kängorna i marken och hasa på ändan. När han närmade sig den drog jag tillbaka honom i kragen: »Du kan dö av törst.«

Alldeles bakom honom steg den purpurfärgade solskivan upp och hängde över den obrutna horisonten. Sanden svepte upp en plötslig våg av rädsla som genast drog oss med sig och vi tittade åter båda på flaskan. Våra blickar möttes igen och jag lade märke till att hans ögon var honungsfärgade. Ansiktet, som fläckvis bränts av solen, såg ut som en sjuk mans. Mjuka fjun hade vuxit ut runt skägget och polisongerna och de starka armarna som stack

ut under de korta skjortärmarna var täckta av blont mjukt hår. Medan han stirrade tillbaka på mig tog jag fram hans papper ur fickan, men jag lyckades inte förstå något av dem. Jag tittade på bilden av honom på det lilla id-kortet. Han såg yngre ut än han gjorde nu. Håret var kammat åt sidan och han log ett brett leende, som såg lustigt ut. Under stod hans namn skrivet på hebreiska, som det verkade. Jag satte kortet framför ögonen på honom och pekade där namnet stod skrivet. Men han skakade våldsamt på huvudet och pressade samman läpparna. Jag log och sade: »Behåll du hemligheten för dig själv.« Jag granskade resten av papperen men hittade ingenting. Till slut återgick jag till id-kortet och hittade en liten lila stämpel nederst. Hopträngda alldeles intill några hebreiska bokstäver stod det med tydliga latinska bokstäver Jaffa.

Jag vek noggrant ihop papperen och stoppade dem i byxfickan. Sedan bytte jag plats och satte mig rakt framför honom. Solen hade sakta och majestätiskt börjat stiga upp på himlen, men den hade ännu inte blivit svåruthärdlig. Han tittade uppmärksamt och vaksamt på mig för att försöka utröna min plan. Men det var helt klart att han inte skulle lyckas eftersom jag inte hade någon plan. Jag lät honom iaktta mig tillräckligt länge, tills hans sinnen var helt koncentrerade på mig i väntan på en rörelse eller ett ord. Då sade jag: »Kom igen, var lite trevlig! Låt oss prata om Jaffa! Den här tysta väntan kommer bara att skrämma upp oss.« Men han fortsatte stirra på mig med sina smala trötta ögon som om han inte förstod någonting. »Du, hur gick det med hela det där kvarteret mellan Shejk Hassanmoskén och det brända judiska badet i al-Manshiyya?« Plötsligt och utan att veta exakt varför kände jag att han förstod mig precis, att han följde mina ord och väntade på att jag skulle komma till punkt. Jag fortsatte: »Det skulle kunna bli ett givande samtal eftersom jag känner till det kvarteret väl. Vi bodde där.« Men det hela verkade vara förgäves, åtminstone när det kom till honom. Det enda jag ville var att visa honom att det inte längre fanns något han behövde hålla ögonen på, att jag inte hade några dolda planer och att vi skulle förbli sittande här tills ... ja, tills vad?

På avstånd ven en svag vind som svepte med sig sand och strax kom rusande mot oss som i en kapplöpning. När den nådde fram sköljde den över oss som en första våg av hetta. Han började oroligt röra på sig. Jag reste mig och spanade mot de fyra horisonter som omgav oss. Trots avstånden kändes de som väggar. Men det var bara vidderna som bredde ut sig, låg där tysta, badande i sol och ödslighet. Rakt framför oss tycktes den brinnande solskivan vara fästad vid en hög grå mur. Jag satte mig åter intill honom och slog ut med händerna framför honom för att säga att det inte fanns något vi kunde göra. Men i stället för att titta på mina händer stirrade han på kniven vars stålblad glänste i ljuset som letade sig in mellan mina fötter. Jag tog upp den och började dra knivbladet över skospetsen igen, vilket fick den att ge ifrån sig ett varnande gnissel, som en sista klagosång. Först då såg han mig i ögonen och jag uppfattade åter samma stumma stråk av hjälplös fasa. Jag insåg att jag på ett ögonblick skulle kunna skära halsen av honom utan att darra på handen. Med tanke på skräcken i hans ögon, gnisslet från knivbladet mot min sko och den brännande solen som skoningslöst svedde min nacke var det oundvikligt att det ögonblicket också skulle komma. Horisonten av sand bakom honom under den höga vitnande himlen såg ut som en scen på

vilken bilar, hundar och män bärande på svarta maskingevär med smala mynningar skulle störta fram när någon ringde i en klocka. Men alla skulle stå som fastnaglade i fonden, med den tomma scenen framför sig, när de plötsligt upptäckte att pjäsen utspelade sig här och att de bara var åskådare.

Återigen kom han fram, tog tag i mina axlar och vände mig runt med våld så att jag hamnade mitt emot honom. Världen innanför mina händer som pressade mot öronen förblev tyst. Jag såg hans läppar röra sig häftigt mitt i det trötta, rasande ansiktet, men jag hörde ingenting. Han verkade inse det, för han tog tag i mina underarmar med sina starka händer och tvingade ned dem längs sidorna. All världens oväsen välldes åter in i mina öron. Över och indränkt i alla andra ljud började klockan långt borta på väggen mitt emot sängen slå. Ljudet gick genom rummen och trängde in i köket där vi stod ansikte mot ansikte morgonen efter vårt bröllop. Jag glömde räkna de enträgna slagen eftersom de blandades med hans höga röst. Tillsammans blev de båda till två gigantiska cymbaler som slogs ihop och fick hela min kropp att skaka våldsamt.

– Tror du att jag gifte mig med dig för att få en son, din hora?

De ömtåliga värn av mjukt skinn som hållit mina ögon slutna for upp och jag kände hur tårar forsade nedför kinderna. Jag försökte vrida loss underarmarna ur hans järngrepp men greppet bara hårdnade. Ögonblicket därpå trängde en smal ljusstrimma in genom fönstret bakom mig och klöv hans ansikte på mitten, vilket fick honom att se ännu argare och mer uppjagad ut.

– Lyssna på mig, och kom ihåg i morgon vad jag säger nu: Om du inte kan göra dig av med den där lille bastarden ...

Utan förvarning började jag skrika för full hals i ett försök att dränka hans röst i det vansinniga, allt uppslukande skriket. Men rösten fortsatte spränga fram mellan hans darrande läppar och nådde mina öron genom det kompakta larmet. »Om du inte kan göra dig av med honom är du frånskild ... frånskild ... frånskild ... Hör du det? Frånskild.« Med ens snördes min hals åt och en tung tystnad mättad av bitter väntan sänkte sig.

En hund hördes yla och snart ekade ljudet från alla håll, ett återkommande utdraget ylande. Genom alltihopa hörde jag ett djävulskt rytande men det var omöjligt att avgöra varifrån.

Plötsligt rörde han sig en tredje gång i min mage och jag kände den där lilla dubbla sprittningen likt en skälvnings som fortplantade sig till låren och knäna och jag slöt ögonen för ett ögonblick. Men Zakarias röst överföll mig på nytt,

**skoningslös: »Har du hört vad jag har sagt till dig?« Han skakade mig våldsamt gång på gång och upprepade: »Säg att du har förstått.« Sekunden därpå drog han mig till sig och knuffade mig mot väggen. Innan han hann vända sig om slog jag in i väggen.**

**Den glänste framför mig med sitt långa glödande blad på bordet. Jag studsade mot väggen rakt mot den, som om jag varit en gummidocka, och tog tag i den med båda händer, höll den i ett krampaktigt grepp. Händerna täckte hela skaftet och jag hade armarna framför mig intill kroppen. Vi störtade mot varandra i samma ögonblick, medan vi såg varandra rakt i ögonen. Bladet stack fram mellan mina hårt knutna händer.**

**Jag kände hur det trängde in i honom när vi stötte samman.**

**Han gav till ett utdraget stön och försökte rygga tillbaka, men bladet trycktes åter mot honom när han sänkte händerna och lade dem över mina, som krampaktigt höll fast runt skaftet. Han slöt ögonen. Då släppte jag skaftet och drog mig bakåt. Bladet hade trängt djupt in i hans ljumske rakt ovanför låret. Han försökte dra ut kniven men hans händer, som började bli blå och skakade, lyckades inte få tag i skaftet. Han lutade sig framåt och stödde sig med armarna mot bordet. Blodet vätte ned hans byxor, en lysande röd fläck växte längs hans lår. Just då öppnade han mödosamt ögonen och tittade på mig. Jag vände mig om, grep honom om axlarna och knuffade honom mot väggen. Kroppen fastnade där, lätt framåtböjd, medan armarna hade sjunkit ned längs sidorna. Han pressade pannan mot väggen i ett försök att hindra skaftet från att nå fram till den. Men jag tog honom om axlarna, satte knäet mot hans rygg och knuffade honom mot väggen med all kraft. Jag hörde bladet långsamt men obönhörligt tränga djupare in i hans kött, åtföljt av träskaftets skrapande mot väggen. Han drog högljutt efter andan, som om han just vaknat till, och jag kunde höra blodet pulsera runt knivbladet. Därefter skälvde han till och föll ihop vid bordsbenen. En tunn solstråle silade in genom fönstret och lyste upp en smal spetsig rännil av blod som slingrade fram över det kritvita kökskaklet.**

**Plötsligt ekade det i tystnaden när hundar började skälla vilt och oavbrutet utanför fönstret. De tystnade inte förrän hans steg hördes som de alltid hade gjort från kistan som hängde på väggen.**

**Och tickade sitt hårda enträgna tickande mot min panna, skoningslöst. Tickade över honom där han låg hopsjunken, ett dödens verk. Tick tack. Tick tack. Tick tack.**